

התרגלנו לייחס את המושג "שואה" לכלל המאורעות אשר עקרו את העם היהודי בימי

הנאציזם. מוקד התופעה אכן התגלה בייחוס לעם היהודי, אשר היה הקרבן העיקרי של אותם המאורעות.

אולם, אנו חייבים לציין כי לא רק יהודים נרדפו ונרצחו ע"י המשטר הגרמני של הימים ההם: רבים

היו העמים שטבלו ממשטר זה, ויש למאורעות אלה פרספקטיבה רחבה הרבה יותר-לחטא היה

מימד אוניברסלי.

לכן, כל עוד אין אנו דנים ביטודות של החרכות המערבית, מתוכה נבעו הנאציזם והשלכותיו הטרוריות.

אי-אפשר להבחין במימדיה הריאליים של הבעייה. מאוחה סיבה, שום בירור אינו יכול להסתפק בעאלות

הקשורות לגורל ולהיסטוריה של העם היהודי בלבד; עיקרון המונותאיזם מחייב להבין שאין

ההיסטוריה היהודית נפרדת מההיסטוריה של כלל המין האנושי. רבים המקורות בתנ"ך המעידים על כך:

האל המתגלה לאבות ולנביאי ישראל מודיע מראש שגורל עם בני ישראל קשור לגורל ולהיסטוריה של העול

כולו, אם קבחינת "ונברכו בך כל משפחות האדמה" כבר בימי האבות, ואם קבחינת "ואתם תהיו לי ממלכת

כהנים וגוי קדוש" בימי יציאת מצרים. ואכן, כמו בסוף כל תקופת גלות, המאורעות הפוקדים את

עמנו קשורים בעצם המצב של התרבוות האנושית בכללה. דוגמא בולטת, אם כי לא יחידה, היא יציאת מצרים

המאורעות שפקדו את מצרים של הפרעונים - אם מצד בורא העולם לפי אמונת המצריים, ואם מצד ההיס

טוריה לאלה המבטטים את הנקפת עולמם על מושגים של אימננטיות גרידא - מהווה הוכחה לכך.

לפיכך, זאת, היה מימד מיוחד לכל מה שקרה ליהודים בימי השואה בהשוואה לעמים האחרים

אשר לכוונו: מימד של פארוקסיזם.

בימי השואה, הנאצים אמנם רדפו, עינו ורצחו בני עמים רבים, אך בדרך כלל לא דובר על השמדה עמים

אלה. בקשר לעם היהודי, זו היתה התכלית: להביאו "מיש לאין", לפי ההגדרה הידועה לשמדה על

"הפיתרון הסופי".

מחלק אגף אגף

התקומה ~~ה~~דהיינו החזרת העצמאות לאומה לא רק

הישראלית בארצה מקץ אלפיים שנה של מציאות לא טבעית כעט מפורז ומפורז, הצמוד ליינות האומ

של אחרים היתה אמנם אלה של תופעה אוניברסלית: שחרור העמים שחיו תחת שלטון האצטריות

האירופאיות. אך גם פה ההבדל מהותי : מצב העמים האלה (באפריקה, באסיה) היה מצב של אומות תחת עול שלטון זר, אבל היו אלה אומות קיימות. לגבי ישראל, התקומה בתור אומה היתה בבחינת "בריא" יש מאין".

שאלות למצפון האוניברסלי ולמצפון היהודי

(יוני 8)

מכאן אנו מבינים ששתי הנקודות אינן סותרות זו את זו : לעם ~~ישראל~~ - קרי

עם בני-ישראל לפי הכינוי המקראי - יש ייחודיות גמורה, ומצד שני יש לו קשר עם

ההתפתחויות הגורליות של ההיסטוריה הכלל אנושית.

one like

לכן השואה מעמידה בבת אחת שתי שאלות חריפות :

- ראשית, כלפי המצפון האוניברסלי : איך יכול היה להתרחש דבר כזה בתוך, ומחוץ, התרבות

המערבית הנאורה וההומאניסטית?

השאלה אינה קטורה רק לסיבות ההיסטוריות והסוציולוגיות שהביאו לצמיחת הנאציזם

באירופה של הימים ההם. היא נוגעת יותר למהות הציוויליזציה המערבית, שמחוכה יכלה

לצמות (ולו גם תחת שלטון פאשיסטי) תופעה ברברית-תרבותית כזו. אי-אפשר להתחמק מביקורת יסודית

של אותה ציוויליזציה, אשר שורשיה בתפיסה היוונית-רומית. כפי שהתפתחה עד ימינו - תוך

חידושי סגנון - בחברות המבססות השקפת עולמן על אותם כללים.

אם לא גי לרבים

לעניות דעתי, עדיין לא ירדו לסוף עומקה של ביקורת זו.

מאין כלפי המצפון

- השאלה השניה מופנית למצפון היהודי. היא קוראת להרהור עמוק על יסודות היהדות

בתורת אמונה : איך להבין - מעבר לאחראותן של הנאצים עצמם. או של תרבות המערב

בכללותה - שמאורעות כאלה פקדו את העם היהודי? שאלה זו מקבלת משנה תוקף לאור דפוסי

המחשבה המסורתיים הודות למושג ההשגחה המיוחדת של הקב"ה על עמו ישראל, ובתקופות

הגלות בייחוד. הלוא בתקופות אלה, העם היהודי פגיע במיוחד, והוא זקוק ביותר שאת לאותה

השגחה שעליה מבשרות הנבואות בדבר כריתת ברית בין הקב"ה ועמו.

ללא הרהור יסודי, האם אפשרי, אחרי השואה, להמשיך ולהאמין כפי שהיינו מאמינים

אם תירא אצא מלחמה

לפניה בכל מה שקשור ליחסים בין האל הבורא ועולמו - אותו האל הכורת ברית עם עמו?

השואה ועת לדבר

~~ג'ת"ה ח'ב'ה א'ג'ה ב'ד'ה~~

שתי סיבות עיקריות מסבירות, לדעתי, מדוע ~~פיד אחרי המאורעות~~, הסתייגו בני דור ~~השואה מהתייחסות לשאלות הללו~~ :

- ראשית, הצעת הסבר לנושא זה טומנת בחובה סכנה של הצדקה מדומה ~~של השואה~~. לכן, לנוכח מימדיה של הבעייה, נרתעו רבים (ובפרט הסמכות המסורתית, דהיינו הרבנות כגוף מוסמך) מלתת הסבר מבוסס על כללי האמונה ~~המסורתית~~ - לא מתוך אי-יכולת, אלא מתוך פחד פן יראו בהסבר זה הצדקה.

- הסיבה השניה היא שרובנו עדיין שייכים לאותו דור בו אירע הדבר, ואין אנו רחוקים דיינו כדי להעריך את המימדים האמיתיים של השפעת ~~השואה~~ ^{לשואה} על הזהות היהודית עצמה ^{לשואה} ולאו דווקא על רגשי האמונה ^{לשואה}, כל עוד לא נתבאר דיו עתיד עמנו במישור הדמוגרפי של העם היהודי (הנטייה להתבוללות או, להיפך, החזרה למקורות), וכל עוד אין ביטחון גמור בקשר לבעייה המרכזית של שלומה של מדינת ישראל.

מאידך גיסא, שתי סיבות לפחות מכריחות אותנו לפתוח בדיון על ~~השואה~~ זו :

א. הועלו ספיקות לגבי עצם התרחשותה של השואה. אפילו שהשכל הבריא שולל ספיקות כאלה, יש בהם משום סימן מדאיג מאוד, המגלה כי המנטאליזם שהשואה צמחה ממנה לא בטלה מן העולם. אמת, הדבר קשור לתלאות האנטישמיות, אבל יש בכך יותר מזה : ~~אין הצדקה של המצפון העולמי לשאת בבנות באחריות לעובדות במלוא היקפן~~. לכן, שומה עלינו לאזור עוז ולהתחקות עד שורשו של עניין, כדי להסיק את המסקנות המתבקשות לעתיד. רבים מטילים ספק באפשרות של התרחשות שואה נוספת, גם אם ~~תלבוש צורות אחרות ובלתי צפויות~~. אבל אין להכחיש שמחוקפת הנאציזם ועד ימינו, התרחשו דברים דומים מאוד בארבע כנפות עולם (בביאפריה, בקמבודיה, וכו'). התגובות בעולם הרחב

הצטמצמו, על פי רוב, להבעת רגשות הומאניטריים, ו/או הסברים פוליטיים צבועים : הנה ההוכחה כי אפשרויות כאלה לא פטו מעולמנו כלל ועיקר. יתר על כן, תגובתו המוגזמת של העולם כולו על מבצע "שלום הגליל" בימינו אנו, מסמנת בעליל כי עודה קיימת צורה מופרזת של אנטישמיות

(א) *Plum*

(1)

X

(2)

לפניה בכל מה שקשור ליחסים בין האל הבורא - (והכורת ברית עמו) - ועולמו.

עת לחשות ועת לדבר

שתי סיבות עיקריות מסבירות לדעתי מדוע, מיד לאחר המאורעות, הסתייגו בני דור השואה מהתייחסות לשאלות הללו.

ממ

ראשית, הצעת הסבר לנושא זה טומנת בחובה סכנה של הצדקת מדומה של המאורע. לכן, לנוכח מימדיה של הבעיה, נרתעו רבים (ובפרט הסמכות הרבנית, היינו הרבנות כגוף מוסמך) מלחת הסבר מבוסס על כללי האמונה המסורתית - לא מתוך אי-יכולת, אלא מתוך פחד פן נראו בהסבר זה הצדקה.

הסיבה השנייה היא ~~כי~~ אנחנו עדיין לרוב בני דורו של המאורע, ואין לנו מספיק טווח כדי להעריך את המימדים האמיתיים של השפעתו על הזהות היהודית עצמה (ולאו דווקא על רגשי האמונה) כל עוד עתיד עמנו לא נחבא דיו-במישור הדמוגרפי של העם היהודי (הנטייה להתכוללות או להיפך ההזרה למקורות) ובעיקר בקשר לבעיה המרכזית של שלומה של מדינת ישראל.

סאידך, קיימות גם שתי סיבות המבריחות אותנו לפתוח בדיון על שאלה זו:

הוציא

א. מעלים ספיקות בעצם התרחשותה של השואה. גם כי השכל הבריא שולל ספיקות כאלה, יש בהם סימן מאוד מדאיג, המגלה כי אגמנטאליות ממנה צמחה השואה לא בטלה מן העולם. נכון שזה קשור לתלאות האנטי-שמיות, אבל יש בכך יותר: אי-היכולת של המצפון העולמי לשאת בכנות באחריות על העובדות במלוא היקפן. לכן, שומה עלינו לאזור עוז ולנתח את העניין בשרשו כדי להסיק את המסקנות המתבקשות לעתיד. רבים מסילים ספק באפשרות של התרחשות שואה נוספת, גם אם זו תלבש צורות אחרות ובלתי צפויות. אך, אין להכחיש שמתקומח הנאציזם ועד ימינו, התרחשו דברים דומים מאוד בכל קצווי העולם (בביאפריה,

בקמבודיה, וכו') . רוב התגובות בעולם הרחב הצטמצמו בהבעת רגשות הומאניטריים ו/או הטורים פוליטיים

צבועים: בכך ההוכחה כי אפשרויות כאלה לא נעלמו מעולמנו. יתר על כן, התגובה המוגזמת והבלתי

הוציא

מובנת של העולם כולו למבצע "שלוש הגלילות" בימינו אנו, מטמנת בעליל כי עודה קיימת צורה מופרזת

של אנטישמיות פרימיטיבית-בסיסית כלפי העם היהודי. לא לחינם השתמשו במונח "שואה" בהצביעם על מה

שכביכול עוללו הישאלים לאויביהם.

פרימיטיבית-בסיסית כלפי העם היהודי. לא לחינם השתמשו המקורגים במונח "שואה" בהצביעם על מה שכביכול עוללו היהודים לאויביהם.

בסיבה השניה ~~היא~~ ^{זוהי} כמה שנים, הוגי דיעות יהודים כלא יהודים דנה ~~בעניין~~ ^{פניין} - ואבל לרוב, ובפרט היהודים ~~שביניהם~~ ^(ובמקום) , לגמרי מחוץ למסורת ולנתונים השורשיים של כללי אמונת ישראל.

לכן, יש להודות ~~מחד~~ ^{לאלה שטרחו ואספו את כל המסמכים}, התעודות והעדויות כדי להנציח את העובדות, ומאידך לרבנים שאזרו עוז וטיפלו בבעייה האמיתית: משמעות התאולוגית של המאורע לפי מקורות חז"ל.

העיון ביצירותיו של הרב מרדכי עטייה ז"ל, ובייחוד ~~אספרו~~ ^{"סוד השבועה"}, האיראת ~~את~~ ⁽³⁾ עיניי.

חשובות אחדות לשאלה חדשה

בכוונתי להתייחס בקצרה למספר שיטות שמטרתן לתת תשובה לשאלתנו: ^{פולצ יבולה} התודעה המסורתית

היהודית ~~לשאלה~~ ^{להגיב לעניין} השואה, כדי להכלילו בהשקפת עולמה?

זוהי שאלה חדשה בהיסטוריה שלנו: אי-אפשר להתחמק ממנה ~~דרך~~ ^{באנאליזציה של הבעייה}, ולהתייחס אך ורק

לגודל מימדיה של השואה לעומת מאורעות שהתרחשו ~~בעבר~~ ^{עמנו} מאז יציאת מצרים ~~ואולי מאז~~ ^{מאז} יציאת אברהם מאור כשדים ~~חורבן בית ראשון~~, חורבן בית שני, מסעי הצלב, האינקוויזיציה וכל הרדיפות שסבלו היהודים - אם במזרח ואם במערב, אם בגלות ישמעאל ואם

בגלות אדום. ~~השואה~~ ^{השואה}, בייחודה, נמצאת לכתחילה מחוץ לאפשרות של אנאליזציה ~~ללא~~ ^{ללא}: הלא דובר

בסכנה ממשית של השמדה טוטאלית של העם היהודי, והתרחשו דברים ~~שכמותם~~ ^{עד כה} לא ברא השטן.

לכן, ברצוננו להציג שיטות אלה, להעיר עליהן הערות, ולבסוף להציע ~~לשאלה~~ ^{לפחות}

כיווני מחשבה ברוח מקורות חז"ל.

113

הסיבה הגנה היא כי זה כמה שנים, הוגי דיעות יהודים כלא יהודים דנים בעינייך, אבל לרוב,

למטרת

ובפרט היהודים (ובמוצע), לגמרי מחוץ לסמכות המסורתית ולנתונים השרשיים של כללי אמונת ישראל.

לכן, יש להזרות מחד לאלה שטרחו ואטפו את כל המסמכים, התעודות והעדויות כדי להנציח את העובדות,

ומאידך לרבנים שאזרו עוז וטיפלו בבעייה האמיתית: המשמעות התאולוגית של המאורע לפי מקורות

חז"ל.

אשר לי, העיון ביצירותיו של הרב מרדכי עטייה ז"ל, ובייחוד בספרו "טוד השבועה", האיר את

עיניי.

תשובות אחדות לשאלה חדשה

בכוונתי להתייחס בקצרה למספר שיטות שמטרתן לחת תשובה לשאלתנו: איך התודעה המסורתית

היהודית ימלה להגיב לעינייך השואה כדי להכלילו בהשקפת עולמה?

השאלה חדשה בהיסטוריה שלנו: אי-אפשר להתחמק ממנה דרך באנאליזציה של הבעייה, ולראות אך ורק

את גודל מימדיה של השואה לעומת מאורעות שהתרחשו בעבר עמנו מאז יציאת מצרים (מסעי הצלב,

האינקוויזיציה, וכל הרדיפות מהן בסלו היהודים - אם במזרח ואם במערב, אם בגלות ישמעאל ואם

בגלות אדום). השואה, בייחודה, נמצאת לכתחילה מחוץ לאפשרות של באנאליזציה כזו: דובר הלוא

בטכנה ממשית של השמדה טוטאלית של העם היהודי, והתרחשו דברים שלא ברא השטן.

לכן, ברצוננו להציג שיטות אלה, להעיר עליהן הערות, ולבטוף להציע - אם לא הסבר - לפחות

כיווני מחשבה ברוח המקורות.

* תאולוגית, ולא דתית: גם אם אין למאורע מסוים משמעות דתית, ניתן לייחס לו משמעות תאולוגית.

ובידי ילמא בתחונם.

~~ובתחונם כסיק בידי עם ילמא.~~

אם באיחור פשיט קצ' אלא וואו, ואם באיחור
שחרור אורף - ילמא ואיכלוסא. צל יבי יהושים.

יבאטו ~~בבלי~~ ^{לט} בכה ואם בכה כיביון יפים מביא פבועט
צמאק, והדברים ברורים.

כרונולוגית, ויתכן גם לוגית, השיטה הראשונה המופיעה כהנחת הסבר היא ערעור מהותי

על ההשקפה התאולוגית היהודית המסורתית. הכלל של המונותאיזם המוחלט - קרי אל אחד, יחיד ומיוחד, אשר הוא עצמו כל-יכול, רחמן וצדיק - אינו אלא אשלייה. מאורעות השואה שוללים הגדרה זו מפני שהם מבליטים סתירה מהותית, לא רק בין מושגים המתארים את מידות האל, אלא גם מול המציאות עצמה, בחור עולם בו מתגשמות מידות אלה: האל רחמן, כיצד יישום צדקו מביא למימדים כאלה של מציאות אכזרית,

אולי צדק

ובמשך זמן כה ארוך, בניגוד למה שאומר למשל פטוק כמו: "כי רגע באפו, חיים ברצונו" וזהלוא מידת

הרחמים כוללת בהגדרתה גם החסר וגם הדין! *אמריקה מצא כנסת אמנת תש"ן*

מצד שני, אם הוא כל יכול, איך קרה שצדקו לא התגשם דרך התערבות גלויה?

שיטה זו מביאה לרוב לויתור על המונותאיזם של הנביאים העבריים מבלי לוותר על הזהות התרבותית,

וגם הדתית של העם היהודי; אבל היא מביאה לכיוון את האופציה הדתית דרך הקטגוריות של הפאגאניזם

הקלאסי: כוחות שונים ואלהויות שונות נמצאים בעימות בהיטטוריה של עמנו, וכאשר כוחות הרע *אולי*

מתגברים על כוחות הטוב, הכל אפשרי. במילים אחרות, יש בכך ויתור על אמונת האחדות, ומעבר לפאגאניזם

בטגנון עברי (כי התרבות העברית עודנה קיימת, כל עוד עם זה ממשיך לחיות, *אולי* כל תרבות כוללת עמה

תופעה דתית).

יש לציין שתי וריאציות של אותה שיטה, *האלה* כמין החיאת תופעות שבעבר הרחוק של עמנו: האמונה

בשתי רשויות והכפירה.

כשהרגש הדתי הטבעי חזק דיו, היהודי המוותר על אמונת האחדות - כפי שהיא מתבטאת במסורת - נוטה

להעדיף השקפת עולם דואליסטית, ודווקא עקב מאורעות בהם כאילו מתגלות שתי רשויות אשר גם השכל

וגם הלב האנושי אינם מסוגלים לאחד. בכך, התגובה של היהודי הבוחר בכיוון זה היא תגובה אנושית

גרידא. די להזכיר את העימות של הפרושים נגד המחזיקים בדיעות הפרסיות, ובפרט בדת זרטוטטרא.

האפשרות השנייה היא לבטל כליל כל אשלייה דתית, וליטול חלק בזרם זה או אחר של תרבות יהודית

כרונולוגית, ויתכן גם לוגית, השיטה הראשונה המופיעה כהנחת הסבר היא ערעור מהותי

על ההשקפה התאולוגית היהודית המסורתית. הכלל של המונותאיזם המוחלט - קרי, אל אחד, יחיד ומיוחד
שהוא עצמו כל-יכול, רחמן ושופט - צדק איננו אלא אשלייה. מאורעות השואה שוללים הגדרה זו מפני שהם

מבליטים סתירה מהותית, לא רק בין מושגים המתארים את מידות האל, אלא גם מול המציאות עצמה, בתור
עולם בו מתגשמות מידות אלה, האל רחמן, כיצד ישנם מביא למימדים כאלה של מציאות אכזרית,

ובמשך זמן כה ארוך, בניגוד לאמור למשל, לפסוק כמו: "כי רגע באפו, חיים ברצונו"? והלא מידת
הרחמים כוללת בהגדרתה גם החסד וגם הדין, ויטובה מידת החסד ממידת הדין.

מצד שני, אם הוא כל יכול, כיצד אירע שצדקו לא התגשם דרך התערבות גלויה?
שיטה זו מביאה לוויתור על המונותאיזם של הנביאים העבריים מבלי לנטוש על הזהות התרבותית,

וגם הדתית של העם היהודי; אבל היא מביאה לזה שהאופציה הדתית דרך הקטגוריות של הפאגאניזם
הקלאסי: כוחות שונים ואלהויות שונות נמצאים בעימות בהיסטוריה של עולמנו, וכאשר כוחות הרע

מתגברים על כוחות הטוב, הכל אפשרי. במילים אחרות, יש בכך ויתור על אמונת האחדות, ומעבר לפאגאניזם
בסגנון עברי, משתחררות העברית עודנה שרירה וקיימת, כל עוק עט זה ממשיך לחיות, והלא כל תרבות

ממילא כוללת בתוכה תופעה דתית, בכל סיגנון שהוא.

יש לציין שתי וריאציות של אותה שיטה, שהן כעין החיפא של תופעות מעברו הרחוק של עמנו: האמונה
בשתי רשויות והכפירה.

כשהרגש הדתי הטבעי חזק דיו, היהודי המוותר על אמונת האחדות - כפי שהיא מתבטאת במסורת - נוטה
להעדיף השקפת עולם דואליסטית, ודווקא עקב מאורעות בהם מתגלות, לכאורה, שתי רשויות שהשכל

הלב האנושי אינם מסוגלים לאחד. בכך, התגובות של היהודי הבוחר בנתיב זה היא הגובה אנושית
גרידא. די את העימות של הפרושים נגד המחזיקים בדיעות הפרסיות,

האפשרות השניה היא לבטל כליל כל אשלייה דתית, וליטול חלק בזרם זה או אחר של תרבות יהודית
אתאיסטית. בנידון, אתאיסם אינו אלא סקולריזציה של המנטאליות הפאגאניסטית.

המכנה המשותף לעמדות ~~הנכונות~~ הוא הווייתור על היהדות בתורת אמונה, ולא על הזהות היהודית ^{מקומ}
 בתורת עם ותרבותו. מוצאים עמדה זו בעיקר אצל ~~אנשי ברסלב~~ ^{אנשי ברסלב}, הן בתפוצות והן בחברה הישראלית.
 יש אגם בזה בעייה בפני עצמה, סכנת התגבשות של שתי זהויות תרבותיות יהודיות ^{כיך 2, 16} נבדלות במהותן, ^{אגם}
 ושונות בתכלית : האחת שתייה קוסמופוליטית, והשניה שתמשיך ליטול חלק בזרם הלאומי וכפי שהוא
 מתפתח בישראל. יש אמנם קשרי גומלין בין שני זרמים אלה, אך קיימת סכנה של פירוד מוחלט בין
 זהות יהודית ישראלית לאומית ובין זהות יהודית קוסמופוליטית. ^{אגם}

ברור שהדוגלים בשיטה זו מזניחים את ההיסטוריה האמיתית של העימות בין המסורת היהודית והאליליות
 מצד אחד, והדואליזם והכפירה מצד שני, במשך כל תולדותיה.
 האופציה האלילית, על כל השלכותיה, הונעה ע"י אי-יכולת ^{אגם} ~~למודה~~ להגיע לאידיאה המונותאיסטית,
 דווקא בשל תופעה של סתירה בין מידות האלהויות. ז"א, היהדות ידעה ^{אגם} ~~למה~~ עובדי האלילים עבדו
 אלהויות רבות. ^{אגם} ~~ולרות~~ זאת, ובחידוש גמור לגבי הרגש הדתי הטבעי, צמחה מחדש המסורת של אמונת האחדות
 מאז אברהם אבינו.

במישור אחר לגמרי, אך השייך לענייננו באופן מהותי, כדאי לזכור איך צמחה הנצרות, בימי
 החורבן, כדת ממקור יהודי מנותק מהזהות הלאומית היהודית. יש מקום לאפשרות דומה במישור התרבותי.

המכנה המשותף לעמדות ~~הנכונות~~ הוא הווייתור על היהדות בתורת אמונה, ולא על הזרות היהודית

קריאה

הנכונה

בתורת עם ותרבותו. מוצאים עמדה זו בעיקר ~~אצל אנשי הכנסת~~ ^{גדולי אנשי} הן בתפוצות והן בחברה הישראלית.

יש אגב בזה בעיה בפני עצמה, סכנת התגבשות של שתי זהויות תרבותיות יהודיות ~~מובדלות~~ ^{מובדלות} בשהותן,

כך אמר
יש אגב

ושונות בתכלית: האחת שתהיה קוסמופוליטית, והשניה שתמשיך ליטול חלק בזרם הלאומי צפי שהוא

מתפתח בישראל. יש אמנם קשרי גומלין בין שני זרמים אלה, אך קיימת סכנה של פירוד מוחלט בין

זהות יהודית ישראלית לאומית ובין זהות יהודית קוסמופוליטית.

ברור שהדוגלים בשיטה זו מזניחים את ההיסטוריה האמיתית של העימות בין המסורת היהודית והאליליות

מצד אחד, והדואליזם והכפירה מצד שני, במשך כל תולדותיה.

האופציה האלילית, על כל השלכותיה, הונעה ע"י אי-יכולת להגיע לאידיאה המונותאיסטית,

דווקא בשל תופעה של סתירה בין מידות האלהויות. ז"א, היהדות ידעה למה עובדי האלילים עבדו

אל מה ולמה

אלהויות רבות. ולרות זאת, ובחידוש גמור לגבי הרגש הדתי הטבעי, צמחה מחדש המסורת של אמונת האחדות

האחדות

מאז אברהם אבינו. א"י אמת - כתיב שגשג כלנו ה' אברהם אבינו, ה' אברהם אבינו

ה' אברהם אבינו ה' אברהם אבינו ה' אברהם אבינו ה' אברהם אבינו ה' אברהם אבינו

ה' אברהם אבינו ה' אברהם אבינו ה' אברהם אבינו ה' אברהם אבינו ה' אברהם אבינו

ה' אברהם אבינו ה' אברהם אבינו ה' אברהם אבינו ה' אברהם אבינו ה' אברהם אבינו

ה' אברהם אבינו ה' אברהם אבינו ה' אברהם אבינו ה' אברהם אבינו ה' אברהם אבינו

במישור אחר לגמרי, אך השייך לעולמינו באופן מהותי, כדאי לזכור איך צמחה הנצרות, בימי החורבן, כדת ממקור יהודי מנותק מהזרות הלאומית היהודית. יש מקום לאפשרות דומה במישור התרבותי.

הא אמר נימין אמר

א

במלים אחרות, עמדה זו מביעה רק תזויה עמוקה של אכזבה וייאוש, אלא ניהוק משורשי

המסורת היהודית, ונסיגה למצב שקדם להופעת אמונתו של אברהם אבינו. הבעייה אינה מתמקדת

בעובדה שבעלי גישה זו אינם מצליחים להעניק הסבר לשואה בלי לפגוע באמונה באל אחד.

קצת קה אמר

אלא ~~ש~~ להביא בחשבון את מודעותם של חכמי ישראל שאפשרות התרחשותם של מאורעות כאלה

כלולה באמונתם באל אחד, ואת דאגתם של אותם החכמים לנוכח הסכנה שאכן יתממשו בפועל.

אלה השואה,

אותם המערערים על האמונה היהודית באל אחד, מודים בכך שאינם יודעים מהו תוכנה האמיתי של

של אמונה זו: עירעורם מתייחס יותר להכרת האל השייכת לפילוסופיה הדיאיסטית.

נשאלת השאלה: האם תפיסתם של אמונת ישראל את היחס בין הבורא ועולמו

שונה מהתפיסה מותרים הוגים אלה לאחר הטראומה של השואה?

השואה כ "עולה" (Holocaust)

שיטה אחרת נפוצה בקרב התאולוגים הנוצריים, אם כי אפשר להיחל בה בניסוח נאיבי

ולדעתי אף חסר אחראיות גם במספר חוגים יהודיים ואפילו רבניים היא כי יש לראות את ההיסטוריה

של עם ישראל באספקלריה של "עקידתו של יצחק". לגבי יידום, כלולה בייסודו של עם ישראל הסגולה

על חטאי האנושות, ולשאת בה ייסוריה את תיקון העולמות שבאן שכל שנראה הסראגדיה של עם ישראל, כן

גדלה זכותו. השואה נתפסת כאן כקרבת כפרה.

בין דיעות אלה, עלינו לציין בפרט את האב-דובואה, "Superieur de la Maison St Isidre"

ומרצה בכיר לפילוסופיה באוניברסיטה העברית בירושלים. מאמרו כתוב בזהירות רבה, בדרך ארץ עדינה

ובאהדה עמוקה. הוא מצביע - יותר מאשר על הקבלה - על זהות גמורה בין המיתוס של ייסוריו של

אוחו האיש וההיסטוריה של עם ישראל, המוארת ע"י השואה. לדעתו, יש משמעות זהה למושג של

האמונה הנוצרית ולמאורע השואה, המסקנה הינה אישוא ברורה: השואה מוכיחה שרק התפיסה

התאולוגית הנוצרית יכולה לשמש בסיס להמשכה של האמונה היהודית עצמה.

מובן שהאב-דובואה - באשר הוא מדבר כנוצרי - הוא כן, וזכותו להבחיש שמטרתו היא לתרום

להשרת דתם של היהודים - ואכן, אני מאמין בכנותו. אולם, אי-אפשר שלא להבין כי נסייה זו סמונה

בעמדתו - ודי לצטט משפטים אלה, השאולים ממאמרו:

"רק הארה עלאית יכולה לפרש את מובנה הסרנצנדנטאלי של השואה, והארה זו, עבורנו הנוצרים,

עוברת דרך סגל הגלגלתא". או:

"דרך ייסוריו של העם היהודי - שהגיעה לשיאה בשואה - מאפשרת לנו הבנה טובה קצת יותר של

הצלב.

ברור שאין זו עמדתם של הרבנים המסבירים את השואה כעקידה. אדרבה, הם יאמרו שרק

מהיסטוריה הממשית של עמנו, מתמשת כפרת עוונות העולם, וכי סיפור צליבתו של אוחו האיש

אינו אלא מיתוס. אפשר להבין את העיקביות שבאותן דיעות בהקשר לעיקרון המונותאיזם בורה הבאה:

האל האחד מנהיג את עולמו דרך מידות הטוב והרע גם יחד. לכן, יש הכרח ליצור משקל שכנגד לרע,

יש אפשרות לאיזון וקיום של העולם.

השואה מספר "כסופה"

שיטה אחרת נפוצה בקרב התאולוגים הנוצריים, אם כי פוגשים אותה (בניסוח נאיבי

יהודים ואפילו

ולדעתי חסר אחראיות) גם במספר חוגים רבניים. טענתה העיקרית היא כי יש לראות את ההיסטוריה

תפיסתם כזו בין 1318 ו 1320 אסולתו

של עם ישראל באספקלריה של " עקידתו של יצחק " . לדידם, טענתו של העם היהודי בגא, לכפר

מא

1/101

הא/ש

על חטאי העולם, ולשאת דרך של את תיקון העולם. מבין שככל שנוראה הטראגדיה של עם ישראל, כן

גדלה זכותו. השואה נתפסת כאן כקרבן כפרה.

עלינו לציין בפרט את מסתו של האב דובואה,

ומרצה בכיר לפילוסופיה באוניברסיטה העברית בירושלים. מאמרו כתוב בזהירות רבה, בדרך ארץ 37

השואה

ובאהדה עמוקה. הוא מצביע - יותר מאשר על הקבלה - על זהות גמורה בין המיתוס של ייסוריו של

אותו האיש וההיסטוריה של עם ישראל, המוארת ע"י השואה. לדעתו, יש משמעות זהה לאובייקט של

בתלמוד "זילת האס/ה."

האמונה הנוצרית ולמאורע השואה. המסקנה הינה איפוא ברורה : השואה מוכיחה שרק התפיסה

התאולוגית הנוצרית יכולה לשמש בסיס להמשכה של האמונה היהודית. 38

ברור כי האב דובואה - באשר הוא מדבר כנוצרי - הוא כן, וזכותו להכחיש שמטרתו היא לתרום

להמרת דתם של היהודים - ואני אכן מאמין בכנותו. אולם אי-אפשר שלא להבין כי נטייה זו טמונה

בעמדתו - ודי לצטט משפטים אלה השאולים ממאמרו :

פ.א.י.

" רק הארה מפני יכולה לפרש את מובנה הטרנצנדנטאלי של השואה, והארה זו, עבורנו הנוצריים,

עוברת דרך סוד הגלגלתא " .
י.ד.ד.

"דרך ייסוריו של העם היהודי - שהגיעה לשיאה בשואה - מאפשרת לנו הבנה קצת יותר טובה של

סוד הצלב."

ברור שאין זו עמדתם של הרבנים המסבירים את השואה כעקידה. אדרבה, הם יאמרו שרק דרך

ההיסטוריה הממשית של עמנו, מתממשת כפרת עוונות העולם, וכי סיפור הצלבתו של אותו האיש

אינו אלא מיתוס. לדעתם, האלהים מנהיג את עולמו דרך הטוב והרע, ויש הכרח, ע"י הכפרה,

ליצור משקל נגד לרע : רק כך תהיה זכות קיום לעולם.

זכות יתירה נודעת לעם שנבחר לתפקיד זה : הלא רק עם שמסוגל להעיד על ערכי הטוב, יוכל, כאשר יופרו ערכים אלה, לשאת בתוצאותיה של הפרה זו.

ר, אין שום חשיבות לפרטי המאורע, לדרך הקרבת הקרבן. רק עצם הקרבן הינו בעל משמעות. במילים אחרות, אם יש צורך בסבל, הדרך בה סובלים הינה משנית.

מכל מקום, ברור שנטייה זו, בקרב היהודים, לתת הסבר לשואה בקטגוריות של " עקידת יצחק", אינה אלא נטייה מתנצת.

הבסיס לגישה זו הינו הבנה מוטעית של סיפור עקידתו של יצחק;

למעשה, בתארו את סיפור העקידה, המקרא עצמו מדבר

על ניסיון ("והאלהים ניסה את אברהם ") , ניסיון של אברהם וניסיון של יצחק. הקב"ה אומר

מספר (ואם תצט' לו מאואם)

בפירוט שהוא לא ביקש את הקורבן עצמו. לכן, אי-אפשר להשתמש באותו דגם כדי להסביר כביכול "קורבן" שאכן התרחש, ובייחוד לאור העובדה שבעקידה הנעקד מצונו נעקד. (X) יתר על כן, המסורת המסורתית של כלל המורה ששום ייסורים אינם רצויים לפתחילה, ואפילו בחור כשרה, (אם בכלל): " חביבין עליך ייסורים, לא הן ולא שכרן " (ברכות, ה'). כאשר יש ייסורים,

הנזק מן המלך הישיר קל

ויהיו הסיבות המסיאות אלוט אשר יהיו, היהדות יודעת לקדשם, מבחינת כשרה, ואולם

בדיעבד רק בדיעבד. וזה מסביר לנו למה במקרים אין ספור, יהודים רבים, על רבניהם ומנהיגיהם קידשו עצמם בצורה זו בגבורה עילאית, ואכן רק בדיעבד. המחשבה שישראל הוא עם שנברא מראש כדי לכתר על תועבות העולם היא בבחינת חירוף וגידוף. ובצדק

היא סותרת את כל רוח תלמודה של הנבואה המנכיחה, והוספת את ההנהגה העליונה למפלצת נוראה

כאשר מאורעות כאלה מתרחשים, יש להבחין בין גורל הפרט ובין התופעה המאסיבית

הנוגע לכלל. בקשר לגורל היחיד, אין השואה מציבה, למעשה כל שאלה חדשה : מימי בראשית,

בלים/צדיקים וחפים מפשע וכאחד. אולם, מן הדין להבהיר שהחייאולוגים המסתמכים על הפילוסופיה לבדה

על לבדה כדי לנסח ולפתור את חידת " צדיק ורע לו " , לא מצאו לה שובה ברורה.

מתוך ברירות באצטונאליות, הם מגיעים תמיד למסקנות מיסטיות, דהיינו קשורות למסטורין. די

בנקודה זו להתעמק בדבריו של הרמב"ם על ספר איוב, תפקוד העולם הוא שמביא ייסורים

(4) מלמד ביינו כי אין להמליך גלילה א אגל'נ'ם גנ'ק. דאם הס'ה אלו'ן. וז'ן בוס'נ'ם ז'ב'ן על לב'ו ה', ובעל'ה א'פ'ת'ה ה'ס'ה. "יו'ג'ת'ם" אלו'ן י'ז'ו'א

זכות יתירה נודעת לעם שנבחר לתפקיד זה : הלא רק עם שמסוגל להעיד על ערכי הטוב, יוכל, כאשר יופרו ערכים אלה, לשאת בתוצאותיה של הפרה זו.

לכאורה, אין חשיבות לפרטי המאורע, לדרך הקרבת הקרבן. רק עצם הקרבן הינו בעל משמעות. במילים אחרות, אם יש צורך בסבל, הדרך בה סובלים הינה משנית.

מכל מקום, ברור שנטייה זו, בקרב היהודים, לתת הסבר לשואה בקטגוריות של "עקידת יצחק", אינה אלא נטייה מתנצרת.

הבסיס לגישה זו הינו הבנה מוטעית של סיפור עקידתו של יצחק (אגב, הנצרות ואתה בסבל העם היהודי בסוף תקופת בית שני, תחת עולה של האימפריה הרומאית, את אותו הדגם של עקידת יצחק ; כל הסכנה התאולוגית הנוצרי צמח מאוחר יותר). למעשה, בתארו את סיפור העקידה, המקרא עצמו מדבר על ניסיון ("והאלהים ניסה את אברהם ") , ניסיון של אברהם וניסיון של יצחק. הקב"ה אומר בפירוש שהוא לא ביקש את הקברן עצמו.

יתר על כן, המסורת התלמודית בכללותה מורה שאין הייסורים רצויים לכתחילה, וגם בתפקידם המכפר (אם בכלל) ; " חביבין עליך ייסורים, לא הן ולא שרכן " (ברכות, ה'). כאשר באים (ויהיו הסיבות המביאות אותם אשר יהיו), ~~חמורה היהודית~~ מקדשת אותם מבחינת כפרה, אך

בדיעבד ורק בדיעבד.

המחשבה כי ישראל הינו עם שמראש נברא כדי לכפר על ~~עבירות~~ העולם היא בבחינת חירוף וגידוף. היא סותרת את כל רוח תלמודה של הנבואה התנכ"ית.

כאשר מאורעות כאלה מתרחשים, יש להבחין בין גורלו הפרטי של כל יחיד ובין הפנומן הכללי הנוגע לציבור כולו. בקשר לגורל היחיד, אין השואה מציבה, למעשה, שאלה חדשה : מימי בראשית,

צדיקים וחפים מפשע סובלים כאחד. אולם, יש לומר בבהירות שהתאולוגים הפונים אך ורק לקטגוריות של הפילוסופיה כדי לנסות ולפתור את החידה של " צדיק ורע לו " , לא נתנו לה תשובה ברורה.

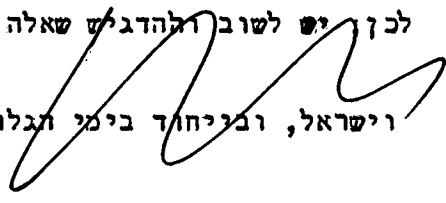
מתוך ברירות ראציונאליות, הם מגיעים תמיד למסקנות מיסטיות, דהיינו קשורות למסתורין. די בנקודה זו להתעמק בדבריו של הרמב"ם על ספר איוב ~~היא~~ : תפקוד העולם הוא שמביא ייסורים

שאיך אנו מבינים, וכל הסבר שהוא, ולו מבחינת כפרה הכרחית, נדחה - ובספר איוב, ע"י הקב"ה בעצמו. המסורת היהודית עמדה על בעיית גורלו של היחיד בתורת הגלגולים, השייכת ללימודי

הקבלה, אך איך זה הנושא שלנו.

הבעייה שלנו היא בתחום הגורל היהודי הקיבוצי בזמן השואה.

לכן יש לשוב ולהדגיש שאלה המאמצים את גישת הקרבן אינם מכירים את תנאי הברית בין הקב"ה וישראל, ובניחוד בימי הגלות.

מפני חטאינו

בניגוד לשיטה הקודמת, על פיה החרבן נתפס כקרבן, יש הרואים בשואה - ובצורה

סכמטית וגסה - עונש על חטאינו.

הייתי רוצה להגשים בכוונה בהצגת גישה זו, כדי להבליט את אופיה המגוחך: "היהודים נטשו

את קיום "השולחן ערוך", לא הניחו תפילין, לא אכלו אוכל כשר, ...לכן שולחו לתאי הגאזים".

די להשיב שגם אלה שהניחו תפילין ואכלו כשר נחלו אותו גורל מר.

חולשתה של גישה זו היא בחוסר הפרופורציה המשוע בין החטא עליו הם מצביעים ומימדיו של העונש.

אם מדובר על בגידה במילוי ייעודה של היהדות, יש להציב את הבעייה במישור שונה לגמרי,

ולהתחיל בהגדרתו הברורה של הייעוד היהודי בגלות.

די להזכיר לאלה המקבלים דיאלקטיקה מעין זו - דהיננו השואה באה כי לא קיימנו את מצוות התורה-

אשר היו למ

שרק אחת מכל מצוות התורה לא קיימנו ע"י כלל ישראל דתיים ולא דתיים כאחד: מצוות יישוב

הארץ. נחזור לנקודה זו בהמשך.

השואה כפצח במאורה הכרחית לתקומה

גישה נוספת נפוצה בישראל - הן בחוגים הדתיים והן בחוגים החילוניים, ולפיה

מאורעות השואה היו המחיר שנדרשנו לשלם כדי להשיג את מדינת ישראל. שיטה זו מתבססת על

העובדה שמבחינה כרונולוגית, מדינת ישראל קמה מיד לאחר השואה.

לפי נוסחה

שאינו אנו מבינים, וכל הסבר שהוא, ולו מבחינת כפרה הכרחית, נדחה על הסף - ובספר איוב ע"ז הקב"ה

גמ"ה: שום אלוהים

מעצמו, המסורת היהודית עמדה על בעיית גורלו של היחיד בתורת הגלגולים, השייכת ללימודי

הקבלה, אך אין נושא זה מענייננו כאן.

בעייתנו נעוצה בתחום הגורל היהודי הקיבוצי בזמן השואה.

~~מפני השאינו~~ ~~הוא~~ ~~הוא~~

בניגוד לשיטה הקודמת, לפיה החורבן נתפס כקרבת, יש הרואים בשואה - ובצורה

מלמטית וגסה - עונש על חטאינו.

בכונה אגזים - בהצגת גישה זו, כדי להבליט את אופיה המגוחך: "היהודים נסשו

את קיום "השולחן ערוך", לא הפיחו תפילין, לא אכלו אוכל כשר...-לכן שולחו לתאי הגזים".

ובי אלה שהניחו תפילין ואכלו כשר ניצלו מאותו גורל-אימים ?

חולשתה של גישה זו היא בחוסר הפרופורציה המשוע בין החטא ישנם מצביעים עליו לעצמתו של העונש.

אם מדובר על בגידה במילוי יעודה של היהדות, יש להציב את הבעייה במישור אחר לגמרי,

ולהתחיל בהגדרתו הכרורה של הייעוד היהודי בגלות.

די להזכיר לאלה המקבלים דיאלקטיקה מעין זו - לפיה השואה באה כי לא קיימנו את מצוות התורה

-באשר היו שם-

שרק אחת מכל מצוות התורה לא קיימנו ע"י כלל ישראל דתיים ושאינם דתיים כאחד: מצוות יישוב

הארץ.

עוד נשוב לנקודה זו בהמשך.

השואה כחמורה לתקומה

(14)

גישה נוספת נפוצה בישראל - בחוגים הדתיים - בחוגים החילוניים, לפיה

מאורעות השואה היו המחיר שנאלצנו לשלם תמורת הקמת מדינת ישראל. שיטה זו מתבססת על

העובדה שמבחינה כרונולוגית, מדינת ישראל קמה מיד לאחר השואה.

אך למעשה, צמידות המאורעות מטעה, וכדאי להזכיר כאן מספר תאריכים : הצהרת בלפור פורסמה ב-1917, ואושרה ע"י חבר העמים ב-1922. ואילו הנאצים עלו לשלטון ב-1933. כבר הרבה לפני כן, החליט חלק מהעם היהודי לשים קץ לגלות ולהחיות את האומה העברית בארצה. אמנם, התעוררות התנועה הציונית וההחלטה ~~לשנות~~ להחזיר ליהודים את עצמאותם בארץ ישראל היו קשורות לרדיפות, אך אלה היו הרדיפות של סוף המאה התשע-עשרי ותחילת המאה העשרים, במרכז ובמזרח אירופה, ואלה היו למעשה מעין סימן התראה לבאות. ואכן, כבר מראשית שנות השמונים של המאה שעברה, מתחילה ההתיישבות היהודית בארץ ישראל (העליה הראשונה).

ניתן לשער כי לא מאורעות השואה הם שאיפשרו את הקמתה של המדינה, אלא להיפך, הם כנראה שגרמו למימדיה המצומצמים של הצלחת הפרוייקט הציוני.

אפשר אמנם להסכים לדיעה שחשיפת זוועות השואה עודדה את אומות העולם להחיש במידת-מה את הסכמתן להקמת מדינת ישראל. אולם, אי-אפשר לומר שהסכמה זו נבעה מעצם התרחשות השואה; יהיה בכך סילוף עובדות. נסתפק בהבאת דוגמא אחת כדי להפריך טענה מעין זו : מיד לאחר המלחמה, הבריטיים, אף כי היו בין בני הברית העיקריים שלחמו וניצחו את צבאותיו של היטלר, לא היססו להתנגד לעצם הרעיון של הקמת המדינה היהודית, וזאת בצורה הידועה לכל; ודי להזכיר את תלאות ה"אקסודוס" כדי להבין שלא היה בזוועות השואה כדי לייסד את רעיון מדינת ישראל, ולו גם בתור מקלט לפליטי האנטישמיות.

השוכח את התקופה שלאחר מלחמת העולם השנייה יסלף בהכרח את העובדות, וניתן לומר שלולי כבר היה קיים יישוב יהודי בארץ ישראל, שום אירגון בינלאומי לא היה מעלה על דעתו אפשרות של הקמת מדינה יהודית.

לכן, קביעת קשר של סיבה ומסובב בין השואה וזאתקומה מצביעה על אי-הבנה של הרצף האמיתי של המאורעות.

לאמיתו של דבר, הן השואה והן התקומה שייכים למאורעות סוף הגלות, וכאן טמונה הסיבה

אך למעשה, צמידות המאורעות מטעה, כדאי להזכיר כאן מספר תאריכים : הצהרת בלפור פורסמה ב-1917, ואושרה ע"י חבר העמים ב-1922. ואילו הנאצים עלו לשלטון ב-1933. עוד זמן רב לפני כן, החליט חלק מהעם היהודי לייסד קץ לגלות ולהחיות את האומה העברית בארצה. אמת, התעוררות התנועה הציונית וההחלטה להחזור ליהודים את עצמותם בארץ ישראל היו קשורות לרדיפות, אך אלה היו הרדיפות של סוף המאה החשע-עשרי והחילת המאה העשרים, בסכז ובמזרח אירופה, שהיו, למעשה, מעין סימן התראה לבאות.

ואכן, כבר מראשית שנות השמונים של המאה שעברה, מתחילה ההתיישבות היהודית בארץ ישראל (העליה הראשונה).

ניתן לשער כי לא מאורעות השואה הם שאיפשרו את הקמתה של המדינה, אלא להיפך, כנראה הם שגרמו למדינה המצומצמים של הצלחת הפרוייקט הציוני.

אפשר אמנם להסכים לדיעה שחשיפת זוועות השואה עודדה את אומות העולם להקיש במשהו אף הסכמתן להקמת מדינת ישראל. אולם, אי-אפשר לומר שהסכמה זו נבעה מעצם התרחשות השואה; ^{ית'ה קיץ} זה היה מילוף של העובדות. נסתפק בהבאת דוגמא אחת כדי להפריך טענה מעין זו : מיד לאחר המלחמה, הבריטים, אף כי היו בין ^{בעלי} הברית העיקריים שלחמו וניצחו את צבאותיו של היסלר, לא היססו להתנגד לעצם הרעיון הקמת המדינה היהודית, בצורה הידועה לכל, ודי להיזכר בתלאות ה"אקסודוס" כדי להבין שלא היה בזוועות השואה כדי לייסד את רעיון מדינת ישראל, ולו גם בתור מקלט לפליטי האנטישמיות.

~~מי שזוכר את התקופה שלאחר מלחמת העולם השנייה יסוף בהכרח את העובדות, ויבין לדבר שלולי כבר היה קיים יישוב יהודי בארץ ישראל, שום אירגון בינלאומי לא היה מעלה על דעתו אפשרות של הקמת מדינה יהודית: האינטרסים הכלכליים והפוליטיים עלו בברור על רגשי האשמה והאחריות כלפי הניצולים. לכן, קביעת קשר של סיבה ומסובב בין השואה והחקומה מצביעה על אי-הבנה של הרצף האמיתי של המאורעות.~~

אמקמה לאיליה

לאמיתו של דבר, הן השואה והן החקומה שייכות לסוף הגלות, וכאן טמונה הסיבה

* אלה עובדות קיימות שיש להן חשיבות עצומה. הן הן הסיבה לאפשרות הקמת מדינת ישראל. הן הן הסיבה לכך שיש להקמת מדינת ישראל חשיבות עצומה. הן הן הסיבה לכך שיש להקמת מדינת ישראל חשיבות עצומה.

לצמידותם בזמן, כל אחת בנתונה הספציפיים : השואה, כמאורע קאטאסטרופאלי, ~~הוא~~

אופציה שלילית של עמנו להמשיך לחיות בגלות; התקומה היא תוצאה של אופציה חיובית וחדשנית : לשים

קץ לגלות, ולהחיות את האומה העברית על אדמת האבות.

גרסה אחרת של אותה גישה מופיעה כדלהלן :

העם היהודי לא היה מוכן דיו, בתקופת הנאציזם, להגשים - כלאום - את מטרותיה החיוביות

והאותנטיות של הציונות. עד תקופת הנאציזם, דובר רק על קבוצות יחידים שלא הצליחו לעורר בעם

היהודי בכללו תודעה לאומית במלוא משמעותה. המאורע של השואה היה איפוא הכרחי, באיסטרטגיה

של ההשגחה, כדי ליצור טראומה שתביא את הרעיון הציוני מהתודעה הפרטית הרגשית אל הרמה

של תודעת הכלל. משום כך, אחרי השואה, אומות העולם והעם היהודי בכללו, התרבלו בצורה רחבה

להכרחיות של הקמת מדינת ישראל.

הסבר זה מושך, אך שוכחים שמדובר בגורלם של מליוני יהודים, ייצורי בשר ודם. אי-אפשר להעמיד

זה מול זה בני אדם ומושגיב - כאילו המאורעות התרחשו בעולם אחר, ופקדו דמויות ספרותיות!

יתר על כן, למה ההשגחה העליונה השתמשה בזוועה שכזו כדי להשיג את התוצאה הרצויה?

קל לומר ש" אין מחשבותיו מחשבותינו", אבל דווקא פה טמון מוקד שאלתנו : על איזה אל מדובר?

כאשר מרמזים על סיבות סמויות בגינם הקב"ה השתמש באמצעי זה למטרה חיובית, אומרים שלמעשה

הרע איננו רע, כי אם טוב : *הוא זה הדורף וגיבור.*

ככל שאמר

היו, כן היו אפשרויות רבות כדי להשיג את אותה התוצאה - קרי ניתוק התודעה היהודית

מהתרבות המערבית כפי שהצטיירה אז, ומדבקותה בגלות. למשל, אפשר היה להאיר את איניהם של ~~היהודים~~

ע.מ. 2/11. 375

ושל מנהיגי קהילות אירופה, כדי שיבינו את הודעה וינהיגו את צאן מרעיתם לטובה - וכהנה וכהנה

דרכים.

פרט לעובדה שהיא נתקלת בקשיים עליהם הצבענו בהערותינו על השיטות הקודמות, ~~שיטה זו~~, המתארת

כמעט

את השואה מניתוח קיסרי, מציגה איפוא את ההשגחה העליונה - בחינת מילדתה של ישראל - כאזורית

היא

למדי. יתרה מזו, היא נתקלת בקשיים בדמם העובדות : מלכתחילה, התודעה הציונית הופיעה כתכנית

לצמידות בזמן, כל אחת בנתונה הספציפיים : השואה, כאורע קאטאסטרופאלי, שייכת :

לדבוק בחקוה להנציח את האזון הפגיע שנוסד עם הגויים מימי ההשכלה
אופציה שלילוח של עמנו ולהמשיך לחיות בגלות; התקופה היא תוצאה של אופציה חיובית וחדשנית : לשים

קץ לגלות, ולהחיות את האומה העברית על אדמת האבות.

גרסה אחרת של אותה גישה מופיעה כדלהלן :

בתקופת הנאציזם, לא היה העם היהודי מוכן דיו להגשים - כלאום - את מטרותיה החיוביות

והאותנטיות של הציונות. עד תקופת הנאציזם, דובר רק על קבוצות יחידים שלא הצליחו לעורר בעם

היהודי בכלל תודעה לאומית במלוא משמעותה. באיסטרטגיה של ההשגחה, השואה הייתה הכרחית, איפוא,

כדי ליצור טראומה שתגאל את הרעיון הציוני מהתודעה הפרטית הרגשית אל הרמה

של תודעת הכלל. שטום בך, אחרי השואה, אומות העולם והעם היהודי בכלל, התרגלו בצורה רחבה

להכרחי שבחוקמת מדינת ישראל.

הסבר זה מושך, אך שוכחים שמדובר בגורלם של מיליוני יהודים. ד"ר. אי. אפנר להעמיד

זה מול זה בני אדם ומושגים - כאילו אירעו הדברים בעולם אחר, ופקדו דמויות ספרותיות!

יתר על כן, למה זה בתרה ההשגחה העליונה : בזוועה שכזו כדי להשיג את התוצאה הרצויה?

ד לומר, על נקלח שיאין מחשבותיו מחשבותינו, אבל דווקא בזה פנן מוקד שאלתנו : על איזה אל מדובר?

כאשר מדמים על סיבות סמויות, ~~השגחה באמצעי זה למטרה חיובית, הרי אופרים למעשה~~

שהדע איננו דע, כי אם טוב ויפה על כן, אפשר לפקפק ביעילותה של אותה טראומה : עלייתם המאסיבת של

האשכנזים עדיין שוהים בחו"ל. גם היו אפשרויות רבות כדי להשיג את אותה תוצאה - קרי ניתוק התודעה היהודית

מהתרבות המערבית כפי שהצטיירה אז, ומדבקתה בגלות. למשל, אפשר היה להאיר את אינייהם של

ושל מנהיגי קהילות אירופה, כדי שיבינו את לימודי דתם וינהיגו את צאן מרעיםם לטובה - וכהנה וכהנה

דרכים.

פרט לעובדה שהיא נחקלת בקשיים עליהם הצבענו בהערותינו על השיטות הקודמות, שיטה זו, המתארת

את השואה כניתוח קיסרי, מציגה איפוא את ההשגחה העליונה - בחינת מיילדתה של ישראל - כאבועות

למדני. יתרה מזו, נחקלת בקשיים העובדות : מלכתחילה, התודעה הציונית הופיעה כתכנית

מח'ס

כלל-לאומית ולא כניסיון מיסטי של "נבחרים" המחליטים להיבדל מהעם כדי לייסד נווה מדבר בארץ האבות. בכך הבחינו מגדולי הרבנים של התקופה, הן בעולם האשכנזי והן בעולם הספרדי, בולטים ביניהם הרב קלישר, הרב אלקלעי, וראויה בפרט לציון יצירתו של הראי"ה קוק זצ"ל.

אולם, יכולים לטעון שאע"פ שהתודעה הציונית אכן היתה מלכתחילה תודעה כלל-לאומית, רובו המכריע של העם היהודי, ובפרט הקהילות נגדולות של אירופה, דבקו עדיין בגלות. לכן, היה צורך בניתוח כזה. ניתן להשיב לטענה זו שניתוח כזה כבר התרחש בפוגרומים באירופה בסוף המאה ה-19 ובתחילת

המאה, והיה בהם די והותר. הלא, התנועה הציונית קמה באותו זמן, ואם כן לא היה צורך בנוראות

השואה. יש לראות את השואה כהתפתחות נוראה של מה שהתחיל בפוגרומים אלה, ^{אכן,} ויש לזה סיבות הקשורות

לסוף תקופת הגלות, כפי שצינן לעיל.

בנקודה זו, יש להפריך טענה לפיה מדינת ישראל הוקמה אך ורק, או בעיקר, ע"י פליטי הנאציזם

והשואה. האמת היא שפליטי הנאציזם והשואה מצאו את מקומם בישוב הישראלי, שכבר היה קיים.

—

כלל-לאומית ולא כנסיון מיסטי של "נבחרים" המחליטים להיבדל מהעם כדי לייסד נווה מדבר

בארץ האבות. מגדולו הרבנים של החקופה, אשכנזים וספרדים כאחד, הבחינו בכך :

בולטים ביניהם הרב קלישר, הרב אלקלעי, והאויב לציון בפרט את יצירתה של הראי"ה קוק זצ"ל.

אולם, יכולים לטעון שאע"פ שהחודעה הציונית אכן היתה מלכתחילה תודעה כלל-לאומית, רובו המכריע

של העם היהודי, ובפרט בקהילות הגולות של אירופה, דבק עדיין בגלות. לכן, היה צורך במפנה
שקתומא ק"ק צי וק"ג

העל טענה זו אפשר להשיב כי ניתוח שד"ה : כבר התרחש בפוגרומים באירופה בסוף המאה ה-19 ובתחילת המא

וגרומים הם היה די והותר. הלא, התנועה הציונית קמה באותו זמן, ואם כן לא היה צורך בנוראות

השואה. יש לראות את השואה כהתפתחות נוראה של מה שהחיל בפוגרומים אלה, ולא כגורם ספציפי

להתעוררות התנועה הציונית.

עוד טענה אחת, הגורסת כי

בנקודה זו, יש להפריך מדינת ישראל הוקמה אך ורק (או בעיקר) ע"י פליטי הנאציזם

והשואה. האמת היא שפליטי הנאציזם והשואה מצאו את מקומם ביישוב הישראלי, שכבר היה קיים. זמן

רב לפני עליית הנאציזם.

~~דחקנו את הקץ~~ ^{הסיון הציוני}

אחר

גישה, ~~השגרה באופן בלתי ישיב לקדמתה~~, שכיחה במיוחד בחוגים הדתיים האנטי-ציוניים

אלר בארץ

והאנטי-ישראלים. אין הכוונה רק לנטורי-קרטא מירושלים עיר הקודש ~~מבני ברק שבשפלה~~ : רבדים

רבים של היהדות החרדית מביעים אותה, אם כי לא תמיד בצורה מפרושת. לפיה, השואה באה בעיקר

כעונש על יטרתו של עמנו לשוב לארצו בכוחות עצמו, ובכך לשים קץ ביוזמתו לתקופת הגלות - מבלי

לחכות לביאת המשיח.

מפתיע למצוא גישה מעין זו בקרב מאמינים : אלהי ישראל נתפס בה כאל אכזר - אבל בדרך שונה

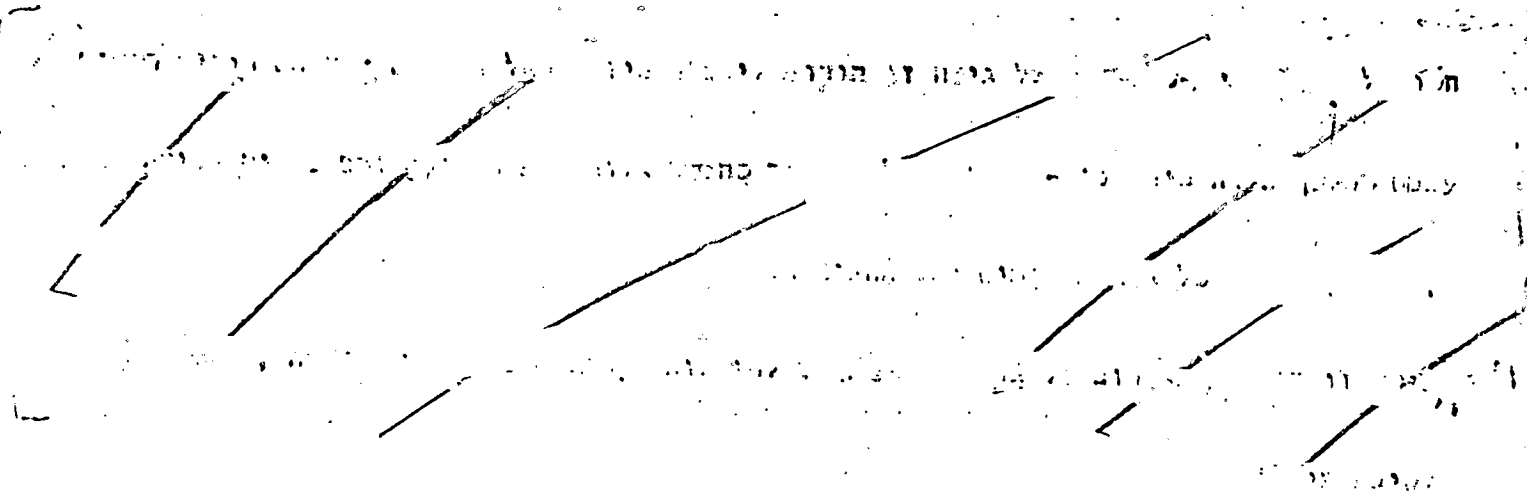
מזו בה אלה שנטשו את אמונתם הבינו מונח זה : דווקא האל המתאר-הן בתורה והן בנביאים - את

שקיקתו העזה לראות בשוב עמו לציון, ולחדש את הטבעיות של ברית ישראל בארץ ישראל-הוא ~~הוא~~

שמעניש את בניו - בצורת כה אכזרית - על שהגשימו את רצונו. אתמהא!

שנית, להתמיד לדבוק בגישה זו בזמן שהבטחות הנביאים מתגשמות בזו אחר זו - " ושבו בניי

לגבולס", " בונה ירושלים", וכו', משמע "ספות הרווה את הצמאה".

כדי להבין את מימדיו הקנאיים של סירוב ~~ל~~ לקבל את הרעיון הציוני - ~~ל~~סירוב המתבטא בהצגת

אל המעניש באמצעות השואה עמו שסוף סוף הכיר באי-טבעיות מצבו בגולה - יש לעמוד על היסוד

העמוק של השקפה זו : מאז ימי עזרא ונחמיה, שכיחה נטייה לשלול שליילה נחרצת את עצם ההעיון

הציוני - דהיינו שיבת האומה העברית על כנה בהתאם לתבנית התורה עצמה, הן בימי אברהם (" לך לך

וגו"ם), והן בימי יציאת מצרים (" וגם הקימותי את בריתי אתם לתת להם ארץ כנען וגו"ם).

ל"ס אור דגו"א

ל"ס אור דגו"א

לדעתם, עם ישראל כבר ידע נסיון להקים חברה מדינית בימי בית ראשון : והנה נסיון זה נכשל

כישלון מוחלט. בכך ההוכחה הסופית שעלינו להניח בידי אומות העולם לדאוג לפיתרון
 הבעיה של ארגון המבנה ה- הקוליטי והמדיני של החברה. לדעתם, החיים היהודיים
 חייבים להתנהל במסגרת קהילות דתיות הצמודות למדינות של אומות העולם עד ביאת המשיח.
 הופעת הציונות עוררה, איפוא, באופן בלתי נמנע התנגדות חריפה. התנגדות זו מסבירה את
 אופיה של פרשנות ~~ה~~ לשואה.

אפשר אמנם להבין, להסכים לציפיה לבואו של המשיח של אחרית הימים-

אך לא ניתן שלא להתייחס שחוגים אלה לא עמדו נכונה על תורת המשיחיות. בפרט, הם מעלימים

עיניהם משלבו הראשון של התהליך המשיחי, המכונה בפי חז"ל "משיח בן יוסף", שתפקידו העיקרי קיבוץ
 הגלויות בצורה מדינית.

אנו חבים את הבסיס להפרכת תפיסה זו לראייה קוק זצ"ל, וכדאי בנקודה זו לעיין באמרונו על

"ההספד הגדול".

אין לתמוה איפה מצו-ממצאות המייחסותם ליחסי
 בין האלה וישראל: הם לאים את עצמם כהמלכה
 על אלה בית-שני - ואפילו זו פי דוב כהמלך אלו
 בית ראשון, בצפיותם לאיך מליח בן-צדק, כמליח
 על אחריה הוימים ורחית המתיים.

גאולה מלכית: Citation de Rambam.

השיטה בה נדון עתה היא בעלת עצמה פילוסופית ותאולוגית גדולה הרבה יותר.

אין צורך לקבוע, היא מתייחסת למוקד שאלתנו : איך מאורעות השואה יכלו להתרחש בעולם הנברא ע"י בורא?

עיקרה ~~במובן~~ הבאות : הבורא רצה לברוא עולם המבוסס על חופש הבחירה של הנברא.

הרי ללא זכות שהיא תקנה בבחירת עצמה, אין אפשרות קיום לכל מצאיות שהיא, מחוץ למציאות הבורא - שהוא היש המוחלט. כדי לתת : בסיס לקניין זכות זו, חופש הבחירה חייב להיות מוחלט,

כיוון שמושג " הזכות " חלוי בתוקף האחריות, אין בסיס לאחריות ללא חופש בחירה אמיתי.

זהו התנאי לבריאת העולם, לדעת הוגים אלה, המאמינים שעולמנו אכן נברא ע"י בוראו.

אם כך, עד אחרית הימים, הבורא אוסר על עצמו, כביכול, להתערב בהיסטוריה של בריותיו, כל פעם

שנעשה שימוש לרעה בחופש הבחירה. ומכאן, שכל אפשרויות הרע קיימות לכתחילה.

במשפט אחד, רצינות מושג " הזכות " מבססת את ההכרחיות של מושג " חופש הבחירה", ומכאן

פתח להתרחשות מאורעות טראגיים, כמו השואה.

לדעתם, רק אלה שאינם ערים לשיבת חופש הבחירה כערב למשמעות קיום האדם, מתקשים להשלים

עם האפשרות של הופעת רע ~~במובן~~ : הרע המוחלט הוא האחוריים של החלטיות חופש הבחירה.

הסבר זה ניחון בעקביות גדולה, אולם חשוב לציין שעל פי רוב, המחזיקים בו מוסיפים

ואושרים כי אין בו כדי לפענח לגשרי את המימד המיסטורי והבלתי-מובן של היתר זה הניתן לרע (314)

~~(שהוא לדעתם תופעה לוגית של הבחירה).~~

הסבר זה אמנם מעין מקלט אינסלקטואלי בחסותן ניתן להגן על האמונה המונותאיסטית - ולו גם

במחיר הוספת מימד סטואי ודרמאטי לאמונה זו.

ואכן, היא מתרצה בצורה מתקבלת על הדעת את קיומו של הרע הטבעי הנובע מתפקוד העולם על פי (Calvinist)

מנגנוניו העורריים. יש בכוחה להסביר גם את תוצאותיה של הרשעות האנושית, במימדיה היומיומיים.

ברם, היא לוקה בחסר מול הייחודיות המוחלטת של השואה. הרי אין יתכן שאלהי ישראל, הידוע

ככלי-יכול, רחמן ושופט צדק בו-זמנית, הניח למאורע כזה לקרות, על אף הבטחותיו להשגיח על

עמו, ובייחוד בתקופות הגלות - הבטחות החוזרות ונשנות בתורה ("אף בהיותם - בארץ אויביהם לא

אבל מן הנהגה-גיר' שואלים

מאסחים ולא געלותם לבלותם, להפך בריחית איתם וגו' "וכד'").

(קל)

כדי לעמוד על בעייה זו, יש להזכיר מספר מונחים ספציפיים בהם השתמשה ההשקפה התורנית

כאשר היא התייחסה לעניין הכרחיות חופש הבחירה של הנברא.

במונחים תורניים, הבסיס לחופש הבחירה של האדם, נקרא "שבת הבורא". בסיום ששת ימי המעשה,

מיד עם הופעת האדם בעולם, הבורא גוזר על עצמו להפוך את עולם הבריאה - קרי עולם המגלה את

התערבותו של הבורא - לעולם הטבע, בו מתחילה ההיסטוריה של האדם, עם אפשרות הפעלת חופש

הבחירה. הלא חוקות הטבע מהווים תנאי לאותו חופש, מכיוון שאין אפשרות לאדם להגשים את חירותו

בעולם שאינו מתנהג לפי חוקים יציבים.

ברם, על הפסוק "כי בו שבת מכל מלאכתו אשר ברא אלהים לעשות", המדרש מציין: "ממלאכת עולמו

שבת, ולא ממלאכת צדיקים ורשעים". לפי זה ברור ש"שבת הבורא" כערבות לחופש הבחירה של האדם

מתייחס בעיקר לדטרמיניזם של חוקות הטבע עצמם, המבססים את בניינו של עולם כמשכנו של האדם.

אולם, היחס בין הבורא ובין המתרחש בהיסטוריה האנושית שיך לרובד אחר, כדי להבינו,

עלינו לעמוד על משמעותם של חורת השבת ומצוותיה: אם היחס של הבורא לעולמו, מאז ששת ימי

המעשה ועד אחרית הימים, הינו מיוסד על ברית השבת, הריהו כפוף לחוקי השבת. ואנחנו יודעים

כי במצב של פיקוח נפש, מצווה היא להשהות את השבת.

מכאן ברור לנו כי לדעת התורה, הבורא השאיר לעצמו פתח להתערבות, כאשר, לפי חכמתו, קיים

פיקוח נפש.

ואכן, התורה מספרת פעמים רבות על מקרים כאלה, בהם הקב"ה מחליט להתערב, וזהו "נס גלוי":

"ארדה נא ואראה הבצעתה וגו' "וכו'".

רק מי שנמצא מחוץ לאמונה היהודית יוכל להבחיש את קיומם של התערבויות אלה, המתוארות

לאורך כל התנ"ך.

לכן, יש לנסח את השאלה כדלקמן: האם ניתן לעלות על הדעת מצב של פיקוח נפש יותר בולט מאשר

מצבו של העם היהודי בימי השואה? זוהי למעשה השאלה האמיתית.

ברור שאין בכוחה של שיטה זו, המתייחסת אך ורק לכלל של "חופש הבחירה", כדי להסביר כיצד
מאורע השואה היה אפשרי. חולשתה בכך שהיא אינה מתמודדת עם הנתונים הקונקרטיים של ייחודיות
השואה, מה ~~גמא~~ ~~ו~~ ~~מאידך~~ ~~גייט~~ היא מחלמת מברית ההשגחה בין הקב"ה ועמו, המתבטאת ב"פיקוח

נפש אדוניה את השבת".

לסיכום, הדיעות שסקרנו לא סיפקו לנו פרספקטיבה של הבנה שתהיה מושתת על מה שהאמונה היהודית המסורתית אומרת על בעייה זו. רק אם נשכיל למצוא במסורת זו - ובפרט במקרא ובספרות חז"ל - סימנים המורים בבירור על אפשרות התרחשות מאורע כה טראגי, כי אז, ורק בדיעבד, צד האמת שבכל אחת מן הגישות הנ"ל יקבל משמעות.

והנה, החרדה מפני אימת המאורעות של סוף ימי הגלות משתקפת בבירור בתפיסה היהודית של ההיסטוריה - ובייחוד כפי שהורו המקובלים. נזכור לדוגמא את הצורה בה פתח ה"חסד לאברהם" (הרב אברהם אזולי זצ"ל,) את חיבורו של קץ הגלות : "בסוף גלותנו זה, קרוב לזמן הקץ, יחחזקו צרות לישראל . . .

נשאלת השאלה : על מה ולמה יבואו צרות אלה ?

על מנת להסביר את דאגתם של חז"ל, מן הראוי לציין את ~~ההערה~~ המוצגת בסנהדרין (צ"ח,),

על הפסוק : " הקטון יהיה לאלף והצעיר לגוי עצום, אני ה' , בעיתה אחישנה" (ישעיהו, ס, כ"ב),

"כתיב "בעיתה" וכתיב " אחישנה" ! זכו - אחישנה, לא זכו-בעיתה "

ואכן, שתי דרכים פתוחות להגיע לסיכום הגלות :

וּסְאִינוּ לְהִבִּין מַה אֵיבָה אֵל זְכוּתָנוּ.

- אם זכותו של עם ישראל מספקת, מובטח שהגלות תסתיים. בבי טוב.

- אם אין זכותו מספקת, מרוצת המאורעות היא שתביא לקיצה של הגלות. ~~אם אין זכותו מספקת, מרוצת המאורעות היא שתביא לקיצה של הגלות.~~

משום כך, אנו מוצאים שני סוגי מאמרים בספרות חז"ל הדנה בנושא זה : מחד ~~על~~ מאמרים

המתייחסים לדרך הראשונה ~~של הזכות~~, והם מתארים את האפשרות של קץ הגלות בכבוד

ובתפארת, ודרך ניסים גלויים. מאידך ~~מאידך~~, מאמרים המתייחסים לאפשרות של גאולה בבחינת

" בעיתה", ואלה מביעים דאגה יעמוקה.

מכיוון שהברירה נתונה מראש, ברור שאין סתירה עקרונית בין שני סוגי מאמרים אלה.

שעמנו הולך ובוחר בדרך השנייה : ואכן,

ניתן לראות שבמרוצת הזמן, הבחינו חז"ל

מדור לדור בוברת החדדה על התקווה.

א.ס.ג.

ברצוני לפרש שני מאמרים המובאים בתלמוד הבבלי. שניהם מבוססים על אותה הדאגה,

א.י.פ.א

ויש לשייכם לשני המאורעות העיקריים של תקופת קץ גלגת אדם: השואה והתקומה. בהקשר לשני המאורעות,

הערה

בולטת במאמרים אלה הדאגה והעמיקה למה שעלול להתרחש מחמת הבחירה כ "בעיתה", מחמת האיחור

המתמיד - עד קץ הגלות, עד שתגיע השעה, לפי "שעון הזמנים".

השבעות אולם הפקר

~~מעבר לביטויים המקראיים בניהם של הנביאים (" ואמלך עליכם בחימה שפוכה ", וכד')~~

הסוגיה הראשונה מביאה ביטוי המתייחס ישירות למה שאכן אירע בימי הנאצים: " בצבאות או באיילות

השדה - אמר רבי אלעזר: אמר להם הקב"ה לישראל: אם אתם מקיימים את השבועה מוטב, ואם לא אני

מתיר את בשרכם כצבאות או כאיילות השדה " (כתובות, ק"א,). ~~אם יתן לתאר בצורה יתרה מדויקת את זוועת המאורעות שפקדו את העם היהודי בשואה?~~

חשוב לציין את הבהרתו העמוקה של רש"י: " אני מתיר את בשרכם - לשון הפקר " - כאילו רצתה הגמרא

להצביע על החלטה להשהות את ברית ההשגחה!

הנושא כאן על הפקר הוא הכלל של " גלות שכינה ". הביטוי " כשישראל בגלות, אף השכינה עמו בגלות "

שם

שם בפי כל מאמין, והכוונה היא, על פי רוב: " כדי שתגן עליו ". ואמנם, טבעי היה שתובטח

כאן

השגחה מיוחדת של השכינה: הלא ההיסטוריה היהודית בגולה טמנה בחובה שתי סכנות - סכנת התבוללות

וסכנה מפני ההפרצויות של שנאת-זרים המוצאת ביטוי באנטישמיות.

אך שוכחים, או מחלמים ממשמעותו של " עולם בלי שכינה ", עולם בו השכינה בגלותו של שכינה - ובגין

כך ההוסך לנטול-משמעות לכל יושבינוג " הפקר! "

אמין ליה:

* ~~בשנת ג', אמר ר' אלעזר: כל הדר בא"י שרוי בלא עוון.~~ "סמיכות זו מפריכה בעליל את גרסתו של בעל ה"ויאל משה" להבנת סוגיה זו, שהרי היא מביאה את ר' אלעזר לסתור את עצמו.

עם גלות השכינה הבאה בעקבות גלות עם ישראל, העולם נכנס לעידן בו נפסקת הוודאות של מצאונת

הבורא, ובפרט עקב הפסקת הנבואה, ~~(גלא ידוע שאין צבאות בגולה)~~ ^{קס"ת ס"מ} ^(X)

אולם, אף כי תקופת הגלות היא תקופת חושך, היו לאסונות מימדים טבעיים : כל עוד נחונה הרשות

^{ואפילו מתחילת מלכותם}

להשגחה להשגיח על העולם, איזון המידות ערב לתפקוד העולם, בבחינת " זה לעומת זה עשה אלהים "

אזון זה יושג רק הודות למאמציו של האדם, אך אפשר להשיגו : מידות הטוב יכולות להוות

משקל נגד למידות הרע.

אך, כאשר חס הזמן המוקצב לגלות, השבחה זו אינה מתקדמת יותר, ^{זכ"ל} הזמנים של ההפקר.

^{אין גז'לם ס"מ} נדון בעת משמעות היסודית של סוגיה זו, כפי שפירשה הרב מרדכי עטייה זצ"ל. לאחר שהוא

מציין שרבי אלעזר דנן הוא " רבי אלעזר בן פדת, תלמידו של רבי יוחנן, וכל דבריו הם מתורת

רבי יוחנן רבו" (עיין ביבמות, צ"ו, :), הוא ממשיך :

"והנה מצינו במסכת תענית (ה' ע"א) שר' יוחנן דיבר בחובת עליית ישראל לא"י, וזה לשון

הגמרא שם: "אמר רבי יוחנן אמר הקב"ה לא אבוא בירושלים של מעלה עד שאבוא בירושלים של מטה",

וכן מצינו בזוהר הקדוש (ויקרא ט"ו ע"ב) : " אמר רבי יודאי אמר רבי ייסא : נשבע הקב"ה

שלא ייכנס בירושלים דלעילא עד שיכנסו ישראל בירושלים דלתתא, ובגין כך רתחא אשתכח בעלמא"

(חימה באה לעולם). ועוד מצינו בחיקוני זוהר (דף ל"ז ע"ב) " ווי להון לבני נשא דקוב"ה

אסיר עשהון בגלותא ושכינתא אסירת עשהון, ואתמר בה אין חבוש מתיר עצמו מבית האבורין" (אוי

להם לבני אדם שהקב"ה אסיר עמהם בגלות והשכינה אסירה עמהם, ועליה נאמר : אין חבוש מתיר עצמו

מבית האסורין) "

אין בכוונתנו לפתוח בדיון על חוקי סמכותם של מאמרים אלה של חכמינו ז"ל. ^{הצגו} להראות

רק שחכמי ישראל הבחינו בכירור בשאלתנו, ובחוק מסגרת אמונתם - בעקביות רבה. כלומר, הם

ידעו שנטייה זו של ישראל לדבוק בגלות מביאה למצב לא טבעי בו התפרצויות רשע. שלא היו כמותן

אפשריות בעולמנו, התפרצויות שכמוכן תפגענה בעיקר בעם היהודי. בזמנים אלה יפעלו רק

המנגנונים הטבעיים של העולם, ומצבן התרבותי של האמות, בימים ההם, הוא שיקבע את ציונים

ההגות

של מאורעות סוף הגלות. ברור שאין להטיל על ישראל את האחריות לרע: אחראים הם אנשי הרשע

שחוללו את השואה. זוהי גרמניה, אחת הציוויליזציות המפותחות ביותר של אירופה, שנתנה למאורעות

אלה את צויותם הנוראה - וזאת ~~על אף~~ ^{אחר} מאות בשנים של חינוך נוצרי והומאניסטי.

מעבר לשאלתנו, שרירה וקיימת בעיית הערעור ביסודותיה של הציוויליזציה בה התרחשה השואה.

נקודה זו, חשוב יהיה לזכור שהציוויליזציה המערבית מושתתת על התפיסה הרומאית של המשפט -

תפיסה בה קיימת הפרדה עקרונית בין החוק והמוסר. אלה שעקבו אחרי מהלכיו של משפט אייכמן

יודעים עד כמה עיקרון זה מאפשר הבנת מאמצם של הנאצים לתת בסיס חוקי למפעל ההשמדה של העם

היהודי. צורתה המיוחדת של ^הצבריות תרבותית" זו היתה טמונה בעיקרון הדואליסטי של הפרדה

בין המוסר והמדינה(?) - עיקרון הנמצא כאמור ביסוד תרבות זו. שמקורה ~~ההגות~~ רומא.

קאמפ

כלל זה של זמן שנקבע מראש לאורך הגלות + והסתלקות השכינה כאשר ~~הם זמן זה~~ הוא היסוד

החדש לעומת הגישות שהזכרנו לעיל, והוא שמסביר את חרדתם הגדולה של חז"ל כאשר דנו בקץ הגלות.

תקופת הקץ

חכמים אלה הצביעו על סימנים המאפשרים אבחנה ~~ל סוף תקופת הגלות~~ דיון זה, בו הסימנים

קרואים "שבועות" (מובא דווקא במאמר בו הוזכרה דעתו של ר' אלעזר :

" ורבי זירא הוא שלא יעלו ישראל בחומה... : ... ושלא יגלו הסוד לעובדי כוכבים".

הקשר בין שש שבועות אלה מתאר בצורה מדויקת מצב בו מספר גורמים פועלים בו-זמנית.

לשם פשטות, אתרכז בניתוח שלוש השבועות הראשונות, ואסתפק בהסבר קצר של שלוש האחרונות.

השבועה הראשונה היא התחייבות מצד ישראל שלא לשוב מהגלות לפני הזמן : " שלא יעלו ישראל

בחומה". ורש"י פירש : " יחד, ביד חזקה " - כלומר, כתנועה לאומית המוכנה להילחם במקרה הצורך.

אני מדגיש בכוונה שהתחייבות זו חקפה עד סוף זמן הגלות : ובאמת, שני הפסוקים המשמשים הקדמה

לסוגיה מצביעים על כך בבירור; בפיו של רב יהודה : "...עד יום פקדי" (ירמיהו, כ"ז),

"...עד שתחפץ" (שיר השירים, ב'). משמע שיש זמן קצוב מדאש לימי הגלות (יהא תפקידה אשר

יהא), זאת אם לא מתגשם העיקרון של "זכו-אחישנה", וראינו שהיא אכן לא התגשם.

הסימן השני הוא התחייבות מצד ישראל שלא להחליט על שיבה לציון ללא רשותן של אומות העולם.

עיקרון זה ידוע למי שמכיר את התנאים של סוף גלות לאורך תולדות עמנו : ראינוהו ביציאת

מצרים, כאשר היה הכרח בקבלת הסכמתו של פרעה, וראינוהו גם במיץ שיבת ציון, שנתאפשרה

בהסכמתו של כורש.

אנו מסתמכים שוב על העיקרון של המונותאיזם המוחלט : תולדות ישראל קשורות לתולדות האנושות כולה.

תהא תכליתה של הגלות אשר תהא, היא מעין חוזה עבודה בין ישראל ואומות העולם, ואין להתירו ללא

הסכמתן של האומות.

הסימן השלישי הוא התחייבות אומות העולם " שלא ישחעבדו בהן בישראל יותר מדאי ", כלומר

לא להביא למימדים קיצוניים את שנאת הזרים הקשורה לקיום עם נוכרי בקרבם. (שמונה פרקים)

אין ספק כי שלושה תנאים אלה פעלו יחד בשלב הרגיש בו הופיעו בו בזמן היוזמה

הציונית והאפשרות של שואה - וזאת עוד לפני עליית הנאציזם.

ובאמת : א. התנועה הציונית היא המקרה היחיד של רצון לאומי של העם היהודי לשים קץ לגלות.

לכל הנסיונות הקודמים היו מניעים מיסטיים, והם לא הציבו לעצמם כמטרה את שיבת האומה

העברית על כנה - על בסיס קיבוץ קהילות התפוצות. במובן זה, התנועה הציונית - בתפקידה של

~~Confidential~~

קיבוץ גלויות- היא . התנועה המשיחית . היחידה: היא ורק היא תואמת את ההבטחות

האלהות

הקשורות לקץ הגלות - הבטחות המתייחסות לאומה בתור אומה.

אכן

ב. כמו בימי פרעה, כמו בימי כורש, נתנו אומות העולם את הסכמתן לשיבת ציון - כאשר חבר העמים

אישרה את הצהרת בלפור. לראשונה בתולדות הציוניזם המודרנית, הוקם מוסד בינלאומי בעל שאיפות

כלל-עולמיות : רק מוסד כזה היה מוסמך לתת אור ירוק לעם ישראל *הרי* לאור היבטיה הכלל-עולמיים של

הגלות, לא היה די בהכרת אומה זו או אחרת בצדקת רעיון קץ הגלות . והקמת בית *הלאומי*

יהודי בארץ ישראל

ג. אין ספק שהאומות הפרו את התחייבותן " שלא ישתעבדו בהן בישראל יותר מדאי " - וזאת עוד

בימי חרדיפות הנוראות באירופה המזרחית והמרכזית, הרבה לפני חופעת הנאציזם.

אין אלא המגיד בן אב"ר לוי גולד (גולדמן) נאומים נאומים גססניים בני ארמון שלם ה"מקיים" לכן בקיום אב"ר. נדון בקצרה בשלושת הסימנים האחרים : " שלא יגלו את הקץ ושלא ירחקו את הקץ ושלא יגלו

את הסוד לעובדי כוכבים".

af. du faon

א. " שלא יגלו את הקץ " : שלא יגלו את זמן קץ הגלות באפשרות של " בעיתה", (ומצאן *שמואל קק*)

אין אלא המגיד בן אב"ר לוי גולד (גולדמן) נאומים גססניים בני ארמון שלם ה"מקיים" לכן בקיום אב"ר. נדון בקצרה בשלושת הסימנים האחרים : " שלא יגלו את הקץ ושלא ירחקו את הקץ ושלא יגלו

זה בסוד : -נאמנות היהודים לזהותם לא היתה מתקיימת אילו ידעו על אפשרות שכזו, אם לא תעמוד

זכותם}. לכן, העדיפו הרבנים - ובגבורה עילאית - לשוב ולהדגיש: " לשנה הבאה בירושלים", " היום

אם בקולו חשמעו", " במהרה בימינו", " בעגלה ובסמך קריכ", וכהנה וכהנה נוסחאות.

(37) - שום ממלכה לא היתה מסכימה לחוזה דומני.

ב. " שלא ירחקו את הקץ" (ופירש רש"י : " נ"א שלא ירחקו ונ"א שלא ירחקו"). אם חז"ל צדקו-כפי

שההיסטוריה הראתה לדאבונו - כאשר חששו פן עמנו יבחר בדרך של " בעיתה", מכנה כפולה ציפחה להם:

דחקית הקץ-ההיסטוריה הוכיחה שכל הנסיונות להקדים את הקץ נחלו כישלון דראמטי, הרחקת הקץ-והלא

גם האיחור היה בעוכרינו.

ג. " שלא יגלו את הסוד " (ופירש רש"י : אמרי לה סוד העיבור ואמרי לה סוד טעמי תורה").

X

סוד זה קשור לתפקיד ישראל בהיותו נ בגלות, ואין זה הנושא שלנו כאן. בקיצור רב, סוד זה

מורה על נוכחות ישראל בקרב אומות העולם כעובר במעי אמו - לפי הכלל הידוע שישראל מונה ללבנה ואומות העולם מונות לחמה, ואין כאן מקומו. גילוי סוד זה היה מסכן את חיי העובר. לא פעם, שמענו האשמה של ספילות מפי הוגי דיעות של האומות, אשר לא השכילו להבין שדובר ב"ספילות" עובר

במעי אמו. רק עתה ומתברר סוד זה, ^{הוא} הן לגויים והן להיהודים, ~~ושם אבן כאן מקומו.~~
ולכן אין להאריך.

הבהרנו שהחדדה כי סוף הגלות תלויה באסונות קשורה ביסודה לאיחור - כפי שהובלט

בסאמר "אמר ר' יוחנן אמר הקב"ה וגו'". אם כן יש בכוחו של האדם להטות לכיוון חיובי את תולדות

העולם הזה. הקושי ^{למלא} משמעות יכולת זו הנחונה בידי האדם מונע ^{מלמנוח} גישה לאותו סוג של

העולם הזה. לעיתים קרובות, אף היהודים עצמם התקשו להאמין למהלך תולדותיהם! ^(ה'ש"ה בקרבנו אס)
שם יגרום החטא

באותו הקשר של "איחור", עלינו לציין שאמר שני המובא במסכת סנהדרין (צ"ח,):

"אמר עולא: יייתי ולא אימיניה (יבוא המשיח ולא אראנו)... אמר (רבי אלעזר): שם יגרום החטא.

כדברי יעקוב בר אידי. דרבי יעקוב בר אידי רמי (הראה סתירה): כתיב "והנה אנוכי עמך ושמרתך בכל

אשר תלך", וכתיב "ויירא יעקב מאד ויצר לו" - שהיה מתירא שם יגרום החטא. כתניא (כפי ששנויה

ברייחא): "עד יעבור עמך ה'" - זו ביאה ראשונה, "עד יעבור עם זו קניית" - זו ביאה שניה, אמר ^(הזיאג מניק) ^(מ"ג)

מעתי: ראויים היו ישראל לעשות להם נס בביאה שניה) כביאה ראשונה, אלא שגרום החטא."

לאור הפסוקים שהביא רבי יעקוב בר אידי בקשר ליעקוב אבינו, ברור שהחטא המרומז (ב"שם

יגרום החטא"), הוא האיחור של יעקוב לשוב מן הגלות, חטא עליו יעקוב אבינו מודה בעצמו: "עם

לבן גרתי ואחר עד עתה."

דברים אלה מוצאים חיזוק בברייחא: "כתניא ראויים היו ישראל... אלא שגרום החטא."

יש לעמוד על כך שאין הגמרא מרמזת לעבירות הקשורות לאי-קיום אי-אלו מצוות הקשורות לחיי הפרט,

אלא למהלך יסודי בחולדותינו אשר פעל בסוף כל תקופת גלות: ^{התאמתה} התבודדות העם לשוב ^{לארץ} לארץ.

סובייה זו ראוייה ללימוד יסודי, אך אין כאן המקום להאריך, ונסתפק בפירוש העיקר.

הרעיון היסודי שבה הוא: "יייתי ולא אימיניה" - יבוא המשיח ולא אראנו; שוב אותה חרדה

מפני המאורעות הקשורים לביאת המשיח, ושוב מפאת האיחור בו מבחינים חכמי התלמוד כבר בשורש

תולדותינו: יעקוב אבינו.

מסקנת הסוגיה כולה מדהימה: היא מרמזת לבעייה השניה בה נחקלה ישראל בימינו: הבעייה הפאלסטינאית,

וזה לשון הגמרא : "וכן אמר רבי יוחנן : ייתי ולא איחמיניה. אמר ליה ריש לקיש : מאי טעמה?

אילימא.....אלא משום דכתיב (משום שנאמר) " שאלו נא וראו אם יולד זכר מדוע ראיתי כל גבר

ידיו על חלציו כיוולדה ונהפכו כל פנים לירקון" (ירמיה, ל, ו). מאי (מה פירוש) "ראיתי כל גבר"?

אמר רבא בר יצחק אמר רב : מי שכל גבורה שלו (הכוננה להקב"ה), ומאי " ונהפכו כל פנים לירקון"?

אמר רבי יוחנן : מפליה של מעלה ומפליה של מטה - בשעה שאמר הקב"ה : הללו מעשה ידי והללו מעשה

ידי, היאך אאבדואלז מפני אלו ? אמר רב פפא : היינו דאמרי אינשי: רהיט ונפל חורא ואזיל ושדי ליה

סוסייה באורייה (זה שאומרים בני אדם בפחגם: רץ ונפל השור , הולך ומעמיד את הסוס במקומו באבוסו)

ופירש רש"י : "רהיט ונפל חורא ואזיל ושדי סוסיא באורייה- כשרץ השור ונפל ומעמידין סוס

במקומו באבוסו מה שלא היה רוצה לעשות קודם מפלתו של שור, שהיה חביב עליו שורו ביותר,

וכשנתרפה השור היום או למחר ממפלתו קשה לו ~~והוא~~ להוציא סוסו מפני השור לאחר שהעמידו שם,

כך הקב"ה כיוון שראה מפלתן של ישראל נחת גדולתו לעובדי כוכבים. וכשחוזרים ישראל בחשובה ונגאלין קשה לו לאבד עובדי כוכבים מפני ישראל.

יש לגשא את טבלעת העין. לציין את החטא בכך שעובדות מוגמרות קונות להן מושב בהיסטוריה

כתוצאה מן האיחור בהגשמת החקונה המשיחית. מדובר כאן, לדעת הגמרא, בעייה לה אין לאף אחד

פיתרון : לא לפמליה של מעלה (בית-דינו של הקב"ה) , לא לפמליה של מטה (אותה מבנים היום : (א"ו"ס)

ואף לא להקב"ה עצמו - כביכול.

איחור השור לשוב לאבוסו הוא שגרם למבוי סתום זה.

בעייה זו הרת-אסון, לא רק לעם ישראל, כי אם לאנושות כולה.

מפתיע הדבר שאין הגשא מציעה פיתרון, ואולם אכן קיימת תשובה : די בכך שהסוס יכיר בהימצאותו

באיו"ה

בביתו של השור .

חרדת התבטים נעוצה בא-סימטריות מוסרית : הלא מדובר באלהי ישראל, והוא כביכול אסיר של מוסרו הוא.

ואילו אליל - מין אחד של בעל שדה - היה מוצא פיתרון מעשי פשוט : לגרש את הסוס ולהשיב את השור על

הוא למקומו

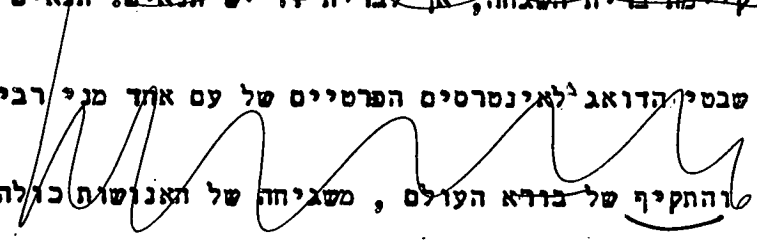
כנו ! כך נהגו, ללא יוצא מן הכלל, כל גויי הארץ. אותו גורם של אחזור גרש ל"בלתי-זכולח"

ההשגחה להתערב ישירות. יש לקשור זאת לכלל המוחלט של האמונה באל אחד, יחיד ומיוחד : הבעינת

?

האדירות שמתעוררות מפאת האיחור - בימי השואה. ובימי התקומה - מקורן בצדק המוחלט של האל האחד, יחיד ומיוחד. עם ישראל הוא זה שבבחירתו קובע את הצורה בה יפעלו מנגנוני ההיסטוריה. האופי השורף והאבסורדי של המאורעות הפוקדים את עמנו בטוף הגלות אינו נובע מהשהיית הצדק על פי רצונו של מנהיג ההיסטוריה, אלא להיפך: מקורו בצדק המוחלט בו ניתן להבחין רק בצדק חפיהה מונותאיסטית מוחלטת.

קיימת ברית השגחה, אך לברית זו יש תנאים. תנאים אלה אינם נקבעים על ידי שגינות-ליבו של אליל שבטי הדואג לאינטרסים הפרטיים של עם אחד מני רבים, ועליו בלבד הוא מגן אלא ע"י צדקו המוחלט והחקיקה של בורא העולם, משגיחה של האנושות כולה.

לאור כל מה שנאמר לעיל, כלום יש להטיל אחריות מסויימת על העם היהודי בעצמו, העושה

את העולם לגהינוס מתוך עקשנות להנציח את הגלות? - מובן שלא! אין לחפש את האחריות בקרב העם

היהודי עצמו: "כי לכל העם בשגגה", ודי להזכיר, כפי שניסינו לעשות לעיל, שחכמי ישראל,

אשר נשאו את אמונת ישראל בצלילות ובדבקות, היו ערים עוד מזמן למה שעלול לקרות

בטוף הגלות.

13'11
המאמר

מלבד חשיפת אחריותה המלאה של הציוויליזציה המערבית בימי הנאצים, בהדרדרותה המוחלטת, ומלבד הדואג

המזעזעז של בעל ה"אם הבנים שמחה" א, אסתפק ~~למה~~ בהבאת קטע מדבריו של ה"אור החיים",

הרב חיים בן עטר זצ"ל, על הפסוק: "וכי ימוך אחיך ומכר מאחוזתו": (ויקרא פה פה)

"פרשה זו תרמוז עניין גדול והערה ליושבי תבל. כי ימוך, על דבר אומרו: בעצלתים ימך המקרה"

אמרו רבותינו זכרונם לברכה: עשיתם לאותו שנאמר בו המקרה במים עליותיו - מך, כי

כשהתחוננים משיך מדרך הטוב, מטחלקין ההשפעות ומסחלק עמוד הקדושה, כי העיקר תלוי בתחוננים.

ואם: ומכר מאחוזתו, ירצה על משכן-משכן העדות אשר הוא אחוזתו יתברך, שבו השרה שכינתו

ובעוונותינו נמכר הבית כמו שאמרו חז"ל בפירושם לפסוק: "מזמור לאסף באו גוים נחלתך וגו'"

והודיע בכתוב כי גאולתו היא ביד הצדיק אשר יהיה קרוב לה, על דבר אומרו: "בקרובי אקדש"

הוא יגאל ממנה אחיו. כי האדון ברוך הוא קרא לצדיקים אח כביכול, דכתיב "למען אחי ורעי",

והגאולה תהיה בהעיר לבות בני אדם ויאמר להם הטוב לכם כי חשבו חוץ גולים מעל שולחן אביכם,

ומה יערב לכם החיים בעולם זולת החברה העליונה אשר הייתם סמוכים סביב לשולחן אביכם, הוא

אלהי עולם ברוך הוא לעד, ויאמרו בעיניו תאוות הנדמים ויעירו בחשק הרוחני גם נרגש לבעל נפש

כל חי עד אשר יטיבו מעשיהם וכזה יגאל ה' מכבר, ועל זה עתידין ליתן את הדין כל אדוני הארץ

גדולי ישראל, ומזה יבקש ה' עלבון הבית העלוב".

הערה : עם השלמת מאמר זה, הובא לידיעתי קיומו של מאמרו של פנחס פלאי : "בחיפוש אחר לשון דתית

לשואה" ("ירושלים-דבר? ספרות והגות", 1977). מצאתי במבנה מאמרו הקבלה מסויימת למבנה חלקו

הראשון של מאמרי זה. טבעי היה שסקירה של מה שפנחס פלאי מכנה "מודליס"- קרי הגישות השונות

שהובאו לשאלה אבה ניסיתי להתמודד - אך חתייחס לשיטות אלה בצורה דומה.

ברצוני לציין הצבתה של גישה מקורית בעבודתו של פנחס פלאי, והיא "מודל השתיקה" ~~שככל הנראה קרוי לליבו~~.

~~שככל הנראה קרוי לליבו. לדעתי, זוהי עמדה של מאמינים שאינם מעלים על דעתם שהסבר לשואה הינו~~

~~אפשרי, ולכן שתיקתם היא בבחינת "שתיקה רועמת", ודו לקרוא שורות אלה בסוף מאמרו של~~

דן קסיל מאמר

~~במאמר פלאי : "נכון, כשאנו באים לבקש הסבר, או חשובה לשאלה : "למה? אין לנו כמדומה ברירה,~~

אלא להתעטף בדממה, לגזור עלינו שתיקה. אבל הממסות של השואה היא הווייה קיימת, פעילה גם כיום

בחינו, ואותה לא נוכל להעביר או לשטש על-ידי אלם. אין לנו ברירה, אלא להגיע לאותן שכבות

לשון אשר יתנו בידינו את האפשרות להשיב לשאלה "מה". דהיינו, מה אירע בשואה? איך אפשר

לתארה- כמו בספירה המתאפיינת והצתית, מעבר ללשון המצויה לנו בתחומי הסטאטיסטיקה, ההיסטוריה,

הסוציולוגיה והפוליטיקה."

נראה לי שהסיבה ל"חיפוש אחר לשון דתית לשואה" נעוצה ברצון לשלול כל הסלת אחריות על העם

אלמן

אוסר לתיקה

היהודי- ואני עצמי שותף לעמדה זו. אולם גישה זו ~~מעתיקה אחריות זו~~, דרך "שתיקה רועמת", אל

הקב"ה ~~עצמו~~. זו הטראגדיה של המאמינים שאינם יכולים, מסיבות השמורות עמם, אלא להתמיד

אוסר

" אף על פי כן " באמונתם. ברם, נראה לי כי מאמרו הוא מעין חיפוש ~~אחר~~ אחר תשובה.

אני מקבל שיש צורך בשינוי מחשבה חיים. ~~אני מקבל שיש צורך בשינוי מחשבה חיים.~~ *אוסר* *חיים*

וה' אלהי ישראל

התנגדות אשכנז

התנגדנו לייחס את המושג "שואה" לכלל המאורעות אשר פקדו את העם היהודי כימי

הנאציזם. מוקד התופעה אכן התגלה בייחוס לעם היהודי, אשר היה הקרבן העיקרי של אותם המאורעות.

לכך

אולם, אנו חייבים לצבץ כי לא רק יהודים נרדפו ונרצחו ע"י המשטר הגרמני של הימים ההם: רבים

היו העמים שטבלו במשטר זה, ויש למאורעות אלה פרספקטיבה רחבה הרבה יותר-לחטא היה

מימד אוניברסלי.

לכן, כל עוד אין אנו דנים ביטודות של התרבות המערבית, מתוכה נבעו הנאציזם והשלכותיו המראגרות,

אי-אפשר להבחין במימדיה הריאליים של הבעיה. מאותה סיבה, שום בירור אינו יכול להסתפק בנאלות

הקטורות לגורל ולהיסטוריה של העם היהודי בלבד. עיקרון המונותאיזם מחייב להבין שאין

ההיסטוריה היהודית נפרדת מההיסטוריה של כלל המין האנושי. רבים המקורות בתנ"ך המעידים על כך:

האל המתגלה לאבות ולנביאי ישראל מודיע מראש שגורל עם בני ישראל קשור לגורל ולהיסטוריה של העו

כולו, אם שבחינת "ונברכו בך כל משפחות האדמה" כבר בימי האבות, ואם שבחינת "ואתם תהיו לי ממלכו

כהנים וגוי קדוש" בימי יציאת מצרים. ואכן, כמו בסוף כל תקופת גלות, המאורעות הפוקדים את

עמנו קשורים ^{גם} הכצב על התרבות האנושית בכללה. דוגמא בולטת, אם כי לא יחידה, היא יציאת מצרי

המאורעות נפקדו את מצרים של הפרעונים - אם מצד בורא העולם לפי אמונת הכאנניטים, ואם מצד ההי

סטוריה לאלה המבטטים את העקפת עולמם על מושגים של אימננטיות גרידא - כהווה הוכחה לכך.

זאת, היה מימד מיוחד לכל מה שקרה ליהודים בימי השואה בהשוואה לעמים האחרים

לשואה

השואה, ג'אנ' ה'טו

אשר לכנוהו: מימד של

בימי השואה, הנאצים אמנם רדפו, עינו ורצחו בני עמים רבים, אך בדרך כלל לא דובר על השמדה עמית

אלה. בקשר לעם היהודי, זו הייתה התבליית: להביאו "מיש לאין", לפי ההגדרה הידועה לשכחה על

"הפיתרון הסופי"

לשואה

מימד זה התממש גסו-לטובה בתולדות עמנו, לא רק ^{התקומה} דהיינו הזזת העצמאות לארצה

הישראלית בארצה מקץ אלפיים שנה של מציאות לא טבעית כעם כפורז ומפורד, הצמוד לייחוס הלאו

ל אחרים - הייתה אמנם ^{של} תופעה אוניברסלית: שהרור העמים שחיו תחת שלטון האשכנזי

האירופאיות. אך גם שה ההבדל מהותי : מצב העמים האלה (באפריקה, באסיה) היה מצב של אומות תחת עול שלטון זר, אבל היו אלה אומות קיימות. לגבי ישראל, התקומה בתור אומה

היתה בבחינת בריא ^v יש מאין."

מאן אנו מבינים ששתי הנקודות אינן סותרות זו את זו : לעם ^{ה'ת'31} - קרי

עם בני-ישראל לפי הבינוני המקראי - יש ייחודיות גמורה, ומצד שני יש לו קשר עם

ההתפתחויות הגורליות של ההיסטוריה הכלל אנושית.
^{קאליד} ז'אנריון ג'אונ'קרוס' וז'אנריון ה'ת'31
אלכן השואה מעמידה בבת אחת שתי שאלות חריפות :

- ראשית, כלפי המצפון האוניברסלי : איך יכול היה להתרחש דבר כזה בתוך, ומתוך, התרבות

המערבית הנאורה והומאניסטית?

השאלה אינה קשורה רק לסיבות ההיסטוריות והסוציולוגיות שהביאו לצמיחת הנאציזם

באירופה של הימים ההם. היא נובעת יותר למהות הציוויליזציה המערבית, שמאוכה יכלה

לצמוח ולו גם תחת שלטון פאשיסטי (חלופה ברברית-תרבותית כזו. אי-אפשר להתחמק מביקורת יסודית

של אותה ציוויליזציה, אשר שורשה. בתפיסה היוונית-רומית. כפי שהתפתחה עד ימינו - תוך

חידושי סגנון - בחברות המבססות השקפת עולמן על אותם כללים.

^{ה'ת'31} אף כי יג'ס ג'אונ'קרוס' א'ס י'ת'31

לעניות דעתי, עדיין לא ירדו לסוף עומקה של ביקורת זו.

- השאלה השניה מופנית למצפון היהודי בפרט. היא קוראת להרהור עמוק על יסודות היהדות

בתורת אמונה : איך להבין - מעבר לאחראונקס של הנאצים עצמם, או של תרבות המערב

בכללותה - שמאורעות כאלה שקדו את העם היהודי? ^{י'ת'31} שאלה מקבלת משנה חוקף ^{נכח} דפוסי

המחשבה המסורתית הודות למושג ההשגחה המיוחדת של הקב"ה על עמו ישראל, ובתקופות

הגלות בייחוד. הלוא בתקופות אלה, העם היהודי פגיע במיוחד, והוא זקוק ביותר שאת לאותה

השגחה שעליה מבשרות הנבואות בדבר כריתת ברית בין הקב"ה ועמו ⁴

ללא הרהור יסודי, האסיאקשרי, אחרי השואה, להמשיך ולהאמין כפי שהיינו מאמינים

לפניה בכל מה שקשור ליחסים בין האל הבורא ועולמו - אותו האל הכורח ברית עם עמו?

עת לדבר

אנני
הסתייגו

שתי סיבות עיקריות מסבירות, לדעתי,

אנני 33

גאון האל
לשאלות הללו :

אנני

הצעת הסבר לנושא זה טומנת בתוכה סכנה של הצדקה מדומה . לכן, לנוכח

מימדיה של הבעייה, נרתעו רבים (ובפרט הסמכות המסורתית, דהיינו הרבנות כגוף מוסמך) מלחת

הסבר מבוסס על כללי האמונה - לא מתוך אי-יכולת, אלא מתוך פחד פן יראו בהסבר זה

הצדקה.

- הסיבה השניה היא שרובנו עדיין שייכים לאותו דור בו אירע הדבר, ואין אנו רחוקים דיינו כדי

להעריך את המימדים האמיתיים של השפעת ^{צ"ל} האורע על הזהות היהודית עצמה - ולא דווקא

על רגשי האמונה, כל עוד לא נתבאר דיו עתיד עמנו במישור הדמוגרפי של העם היהודי (הנטייה

להתבוללות או, להיפך, החזרה למקורות) וכל עוד אין ביטחון גמור בקשר לבעייה המרכזית של

שלושה של מדינת ישראל.

אנני 33

, שתי סיבות לפחות מכריחות אותנו לפתוח בדיון על השאלה זו :

א. הועלו ספיקות לגבי עצם התרחשותה של השואה ^ב אפילו שהשכל הבריא שולל ספיקות כאלה, יש בהם

משום סימן מדאיג מאוד, המגלה כי המנטאליות שהשואה צמחה ממנה לא בטלה מן העולם. אמת, הדבר

קשור לתלאות האנטישמיות, אבל יש בכך יותר מזה : ^{הסיבה} של המצפון העולמי לשאת בבנות

באחריות לעובדות במלוא היקפן. לכן, שומה עלינו לאזור עוז ולהתחקות עד שורשו של עניין, כדי

להסיק את המסקנות המתבקשות לעתיד. רבים מטילים ספק באפשרות של התרחשות שואה נוספת, גם :

אם זו תלבש צורות אחרות ובלתי צפויות. אבל אין להכחיש שמתקופת הנאציזם ועד ימינו, התרחשו

דברים דומים ~~ב~~ בארבע כנפות עולם (בביאפריה, בקמבודיה, וכו'). התגובות בעולם הרחב

הצטמצמו, על פי רוב, להבעת רגשות הומאניטריים, ו/או הסברים פוליטיים צבועים : הנה ההוכחה

כי אפשרויות כאלה לא פטו מעולמנו כלל ועיקר. יתר על כן, תגובתו המוגזמת של העולם כולו

על מבצע "שלום הגליל" בימינו אנו, מסמנת בעליל כי עודה קיימת צורה מופרזת של אנטישמיות

פרימיט לבית-בטיסית כלפי העם היהודי. לא לחינם השתמשו המקסרביים במונח "שואה" בהצביעם על מה שכביכול עוללו היהודים להם. *הוא אכן כואב מאד וטוב לו*

ובפרט היהודים שכיניהם (ובמודע), מחוץ ולנתונים השורשיים של כללי אמונת ישראל.

לכן, יש להודות לאלה שטרחו ואספו את כל המסכים, התעודות והעדויות כדי להנציח את העובדות,

שאזרו עוז וטיפלו בבעייה האמיתית: משמעות/התאולוגיה של המאורע לפי מקורות

הן זאלה הדינא

חז"ל י"ג

דפ"ט, ג'ג'ג'ן אל

12

יצירותיו של הרב מרדכי עטייה ז"ל, ובייחוד ספרו "סוד השבועה"

חשובות אחדות לשאלה חדשה

בכוונתי להתייחס בקצרה למספר שיטות שמטרתן לתח חשובה לשאלתנו: *פולג יכולה* התודעה המסורתית

היהודית: להגיב לעניין השואה, כדי להכלילו בהשקפת עולמה?

והי שאלה חדשה בהיסטוריה שלנו: אי-אפשר להתחמק ממנה דרך באנאליזציה של הבעייה, ולהתייחס אך ורק

באנאליזציה

לגודל מימדיה של השואה לעומת מאורעות שהתרחשו בעבר עמנו מאז יציאת מצרים:

השואה

חורבן בית ראשון, חורבן בית שני, מסעי הצלב, האינקוויזיציה

וכל הרדיפות שסבלו היהודים - אם במזרח ואם במערב, אם בגלות ישמעאל ואם

בגלות אדום. השואה, בייחודה, נמצאת לכתחילה מחוץ לאפשרות של באנאליזציה: הלא דובר

בסכנה ממשית של השמדה סוטאלית של העם היהודי, והתרחשו דברים שכמותם עד כה לא ברא השטן.

לכן, ברצוננו להציג שיטות אלה, להעיר עליהן הערות, ולבסוף להציע

כיווני מחשבה ברוח מקורות חז"ל.

כרונולוגית, ויתכן גם לוגית, השיטה הראשונה המופיעה כהנחת הסבר היא ערעור מהותי

על ההשקפה התאולוגית היהודית המסורתית. הבלל של המונותאיזם המוחלט - קרי, אל אחד, יחיד ומיוחד

שהוא עצמו כל-יכול, רחמן ושושט-צדק איננו אלא אשלייה. מאורעות השואה שוללים הגדרה זו, מפני שהם

מבליטים סתירה מהותית, לא רק בין מושגים המתארים את מידות האל, אלא גם מול המציאות עצמה, בחור

עולם בו מתגשמות מידות אלה, האל רחמן, כיצד ישום. מביא למימדים כאלה של מציאות אכזרית,

ובמשך זמן כה ארוך, בניגוד לאמור למשל, לפסוק כמו: "כי רגע באפו, חיים ברצונו" והלא מידת

הרחמים כוללת בהגדרתה גם החסד וגם הדין, וישובה מידת החסד ממידת הדין.

מצד שני, אם הוא כל יכול, כיצד אירע שצדקו לא התגשם דרך התערבות גלויה?

שיטה זו מביאה לוויתור על המונותאיזם של הנביאים העבריים מבלי להזהות התרבותית

וגם הדתית של העם היהודי; אבל היא פביאה לזה שהאופציה הדתית דרך הקטגוריות של הפאגאניזם

הקלאסי: כוחות שונים ואלהויות שונות נמצאים בעימות בהיסטוריה של עולמנו, וכאשר כוחות הרע

מתגברים על כוחות הטוב, הכל אפשרי. במילים אחרות, יש בכך ויתור על אמונת האחדות, ומעבר לפאגאניזם

בסגנון עברי, התרבות העברית עודנה שרירה וקיימת, כל עוד עמדה 'משני' לחיות, והלא כל תרבות

ממילא כוללת בתוכה מופעה דתית, בכל סיגנון שהוא.

יש לציין שתי וריאציות של אותה שיטה, שהן כעין החיאה של תופעות מעברו הרחוק של עמנו: האמון

בשתי רשויות והכפירה.

כשהרגש הדתי הטבעי חזק דיו, היהודי המותר על אמונת האחדות - כפי שהיא מחבטת במסורת - נוטה

להעדיף השקפת עולם דואליסטית, ודווקא עקב מאורעות בהם מתגלות, לכאורה, שתי רשויות שהשכל

הלב האנושי אינם מסוגלים לאחד. בכך, תגובתם של היהודי הבוחר בנתיב זה היא תגובה אנושית

גרידאדי את העימות של הפרושים נגד המחזיקים בדיעות הפרטיות.

האפשרות השניה היא לבטל כליל כל אשלייה דתית, וליטול חלק בזרם זה או אחר של תרבות יהודית

אתאיסטית. בנידון, אתאיסט אינו אלא סקולריזציה של המנטאליות הפאגאניסטית.

המכנה המשותף לעמדות ^{הנלוו} הוא הוויתור על היהדות בתורת אמונה, ולא על הזהות היהודית

בתורת עם ותרבותו. מוצאים עמדה זו בעיקר ^{גדגא} אצל ^{הנלוו} ~~הנלוו~~ בתפוצות והן בחברה הישראלית.

בזה בעייה בפני עצמה, סכנת התגבשות של שתי זהויות תרבותיות יהודיות נבדלות בטהותן,

ושונות בתכלית: האחת שתהיה קוסמופוליטית, והשניה שתמשיך ליטול חלק בזרם הלאומי צפי שהוא

מתפתח בישראל. יש אמנם קשרי גומלין בין שני זרמים אלה, אך קיימת סכנה של פירוד מוחלט בין

זהות יהודית ישראלית לאומית ובין זהות יהודית קוסמופוליטית.

ברור שהדוגלים בשיטה זו מזניחים את ההיסטוריה האמיתית של העימות בין המסורת היהודית והאליטיות

מצד אחד, והדואליזם והכפירה מצד שני, במשך כל תולדותיה,

האופציה האליטית, על כל השלכותיה, הונעה ע"י אי-יכולת להגיע לאידיאה המונותאיסטית,

דווקא בשל תופעה של סתירה בין מידות האלהויות. ז"א, היהדות ידעה עובדי האלילים עברו

אלהויות רבות. ולרות זאת, ובחידוש גמור לגבי הרגש הדתי הטבעי, צמחה מחדש המסורת של אטונת האחדות

מאז אברהם אבינו. א"י אפוא - היא שגז כולנו ה אברהם אבינו, ה"א

האלוים המטול ה אגזול: א"י ה ה האמת ה"א אברהם אבינו ה"א

וה"א, א"י - ג"א אברהם אבינו ה"א

ה"א אברהם אבינו ה"א אברהם אבינו ה"א

ה"א אברהם אבינו ה"א אברהם אבינו ה"א

במישור אחר לגשמי, אך השייך לעליונותו באופן בהותי, כדאי לזכור איך צמחה הנצרות, ביכתי החורבן, כדת ממקור יהודי מנותק מהזהות הלאומית היהודית. יש מקום לאפשרות דושה במישור התרבותי.

במלים אחרות ^{עמדה} עמדה זו מביעה ^{לא רק} תזויה עמוקה של אכזבה וייאוש ^{היא משמרה} ^{אכזבה} ניתוק משורשי

המסורת היהודית, ונסיגה למצב שקדם להופעת אמונתו של אברהם אבינו. הבעייה אינה מחמדת

בעובדה שבעלי גישה זו אינם מצליחים להעניק הסבר לשואה בלי לפגוע באמונה באל אחד

אלא ^{בנין זה אמר} להביא בחשבון את מודעותם של חכמי ישראל שאפשרות התרחשותם של מאורעות כאלה

כלולה באמונתם באל אחד, ואת דאגתם של אותם החכמים לנוכח הסכנה שאכן יחמשו בפועל.

אותם המערערים על האמונה היהודית באל אחד, מודים בכך שאינם יודעים מהו תוכנה האמיתי של ^{אלהם השאלה}

של אמונה זו : עירעורם מתייחס יותר להכרת האל השייכת לפילוסופיה הדיאליסטית.

נשאלת השאלה : האם תפיסתם של אמונת ישראל את היחס בין הבורא ועולמו

שונה מהתפיסה עליה מותרים הוגים אלה לאחר הטראומה של השואה?

השוואה כ "עולה" (Holocaust)

שיטה אחרת נפוצה בקרב התאולוגים הנוצריים, אם כי אפשר להיחקל בה (בניסוח נאיבי ולדעתי אף חסר-אחריות) גם במספר חוגים יהודיים ואפילו רבניים. היא כי יש לראות את ההיסטוריה של עם ישראל באספקלריה של "עקידתו של יצחק". לבני דידם, כלולה בני-עודו של עם ישראל הסגל לכת על חטאי האנושות, ולשאת דבר ייסוריו את חיקוקי העולמות שבאן, שכל שנראה הטראגדיה של עם ישראל, כן גדלה זכותו. השואה נתפסת כאן כקרבן כפרה.

בין דיעות אלה, עלינו לציין בפרט את האב דובואה, *Supérieur de la Mission St Isaac* ומרצה בכיר לפילוסופיה באוניברסיטה העברית בירושלים. מאמרו כתוב בזהירות רבה, דרך ארץ עדינה ובאהדה עמוקה. הוא מצביע - יותר מאשר על הקבלה - על זהות גמורה בין המיתוס של ייסוריו של אותו האיש וההיסטוריה של עם ישראל, המוארת ע"י השואה. לדעתו, יש משמעות זהה למושג של האמונה הנוצרית ולמאורע השואה, המסקנה הינה איפוא ברורה: השואה מוכיחה שרק התפיסה התאולוגית הנוצרית יכולה לשמש בסיס להמשכה של האמונה היהודית עצמה.

מובן שהאב דובואה - באשר הוא מדבר כנוצרי - הוא כן, וזכותו להבחיש שמטרתו היא לתרום להמרת דתם של היהודים - ואכן, אני מאמין בכנותו. אולם, אי-אפשר שלא להבין כי נטייה זו טמונה בעמדתו - ודי לצטט משפטים אלה, השאולים ממאמרו:

"רק הארה עלאית יכולה לפרש את מובנה הטרנצנדנטאלי של השואה, והארה זו, עבורנו הנוצרים, עוברת דרך הגלגלתא". או:

"דרך ייסוריו של העם היהודי - שהגיעה לשיאה בשואה - מאפשרת לנו הבנה טובה קצת יותר של הצלב."

ברור שאין זו עמדתם של הרבנים המסבירים את השואה כעקידה. אדרבה, הם יאמרו שרק דרך ההיסטוריה הממשית של עמנו, מחמשת כפרת עוונות העולם, וכי סיפור צליבתו של אותו האיש אינו אלא מיתוס. אפשר להבין את העיקבות שבאותן דיעות בהקשר לעיקרון המונותאיזם בנורה הבאה: קהאל האחד מנהיג את עולמו דרך מידות הטוב והרע גם יחד. לכן, יש הכרח ליצור משקל שכנגד לרע,

סגולת הכפרה. רק כך, יש אפשרות לאיזון וקיום של העולם.

זכות יחירה נודעת לעם שנבחר לתפקיד זה : הלא רק עם שמסוגל להעיד על ערכי הטוב, יוכל, כאשר

יופרו ערכים אלה, לשאת בתוצאותיה של הפרה זו.

הילכך, אין שום חשיבות לפרטי המאורע, לדרך הקרבת הקרבן. רק עצם הקרבן הינו בעל משמעות. במילים

אחרות, אם יש צורך בסבל, הדרך בה סובלים הינה משנית.

מכל מקום, ברור שנטייה זו, בקרב היהודים, לתת הסבר לשואה בקטגוריות של " עקידת יצחק", אינה

אלא נטייה מתנצת.

הבסיס לגיכה זו הינו הבנה מוטעית של סיפור עקידתו של יצחק;

כאשר יזול כלו

למעשה, הסיפור העקידה, המקרא עצמו מדבר

על נקסיון ("והאלהים ניסה את אברהם") , נקסיון של אברהם ונקסיון של יצחק. הקב"ה

הוא לא ביקש את הקורבן עצמו. לכן, אי-אפשר להשתמש באותו דגם כדי להסביר כביכול "קורבן" שאכן התרחש, ובייחוד לאור העובדה שבעקידה הנעקדת מצונו נעקד ^א

יתר על כן, המסורת היהודית מורה ששום ייסורים אינם רצויים לעחחילה, ואפילו בתור

^א

כפרה-אם בכלל: " חביבין עליך ייסוריך, לא הן ולא שכרך " . כאשר יש ייסורים,

ויהיו הסיבות המביאות אותם אשר יהיו, היהדות יודעת לקדם מבחינת כפרה, אולם

בדיעבד ורק בדיעבד. וזה מסביר לנו למה במקרים אין ספור, יהודים רבים, על רבניהם ומנהיגיהם קידשו עצמם בצורה זו בגבורה עילאית, ואכן רק בדיעבד.

המחשבה שישראל הוא עם שנברא מראש כדי לכפר על תועבות העולם היא בבחינת חירוף וגידוף. ובעיקר

היא מותרת את כל רוח חלמודה של הנבואה התנכ"ית, והופכת את ההנהגה העליונה למפלצת נוראה

כאשר מאורעות כאלה מתרחשים, יש להבחין בין גורל הפרט ובין התופעה המאסיבית

הנוגעת לכלל. בקשר לגורל היחיד, אין השואה מציבה, שאלה חדשה: מימי בראשית,

סובלים צדיקים וחפים מפשע וכאחד. אולם, מן הדין להבדיל שהתיאולוגים המסתמכים על הפילוסופיה לבדה

כדי לנסח ולפתור את חידת " צדיק ורע לו " , לא מצאו לה חובה ברורה.

מתוך ברירות, הם מגיעים תמיד למסקנות מיסטיות, דהיינו קשורות למסתורין. די

בנקודה זו להתעמק בדבריו של הרמב"ם על ספר איוב ^א הפקוד העולם הוא שמביא ייסורים

(ג)

הוא
 נצח אלו
 שאין אנו מבינים, וכל הסבר שהוא, ולו מבחינת כפרה וברחית, נדחה על הסף - ובספר איוב ע"ז הקב"ה
 קרא"ה שאלה אלפים
 פעמו. המסורת היהודית עמדה על בעיית גורלו של היחיד בתורת הגלגולים, השייכת ללימודי
 הקבלה, אך אין נושא זה מענייננו כאן.

בעייתנו : בתחום הגורל היהודי הקיבוצי בזמן השואה.
 נאמר

גאונות
 חסאינו

בניגוד לשיטה הקודמת, לפיה החורבן נתפס כקרבת, יש הרואים בשואה - ובצורה
 סלמטית וגסה - עונש על חטאינו.

בכונה אגזים : בהצגת גישה זו, כדי להבליט את אופיה המגוחך : " היהודים נסשו
 את קיום " השולחן ערוך", לא הניחו תפילין, לא אכלו אוכל כשר, ...-לכן שולחו לתאי הגאזים!"

וכי אלה שהניחו תפילין ואכלו כשר ניצלו מאותו גורל-אימים ?

חולשתה של גישה זו היא בחוסר הפרופורציה המשוע בין החטא מצביע על
 ולעמתו של העונש.

אם מדובר על בגידה במילוי יעודה של היהדות, יש להציב את הבעיה במישור אחר לגמרי,
 ולהתחיל בהגדרתו הברורה של הייעוד היהודי בגלות.

די להזכיר לאלה המקבלים דיאלקטיקה מעין זו - לפיה השואה באה כי לא קיימנו את מצוות התורה
 - שרק אחת מכל מצוות התורה לא קיימנו ע"י כלל ישראל דתיים ושאינם דתיים כאחד מצוות יישוב
 - באשר היו שם -

הארץ.
 עוד נשוב לנקודה זו בהמשך.
 השואה כחטא ולתקומה

גישה נוספת נפוצה בישראל - בחוגים הדתיים - בחוגים החילוניים. לפיה

מאורעות השואה היו המחיר שנאלצנו לשלם תמורת הקמת מדינת ישראל. שיטה זו מתבססת על
 העובדה שמבחינה כרונולוגית, מדינת ישראל קמה מיד לאחר השואה.

ק

למעשה, צמידות המאורעות טענה, כדאי להזכיר כאן מספר תאריכים : הצהרת בלפור פורסמה

ב-1917, ואושרה ע"י חבר העמים ב-1922. ואילו הנאצים עלו לשלטון ב-1933. עוד זמן רב לפני

כן, החליט חלק מהעם היהודי לשים קץ לגלות ולהחיות את האומה העברית בארצה. אמת, התעוררות

התנועה הציונית וההחלטה להחזיר ליהודים את עצמאותם בארץ ישראל היו קשורות

לרדיפות, אך אלה היו הרדיפות של סוף המאה התשע-עשרי והחילת המאה העשרים. במרכז ובמזרח

אירופה, שהיו למעשה, מעין סימן התראה לבאות.

ואכן, כבר מראשית שנות השמונים של המאה שעברה, מתחילה ההתיישבות היהודית בארץ ישראל (העליה

הראשונה).

ניתן לשער כי לא מאורעות השואה הם שאיפשרו את הקמתה של המדינה, אלא להיפך, כנראה הם שגרמו

למימדיה המצומצמים של הצלחת הפרוייקט הציוני.

אפשר אמנם להסכים לדיעה שחשיפת זוועות השואה עודדה את אומות העולם להחיש בכמהו אה

הסכמתן להקמת מדינת ישראל. אולם, אי-אפשר לומר שהסכמה זו נבעה מעצם התרחשות השואה; היא

סילוף העובדות. נסתפק בהבאת דוגמא אחת כדי להפריך טענה מעין זו : מיד לאחר המלחמה,

הבריטים, אף כי היו בין הברית העיקריים שלחמו וניצחו את צבאותיו של היטלר, לא היססו

להתנגד לעצם הרעיון. הקמת המדינה היהודית, בצורה הידועה לכל, ודי להיזכר בתלאות

ה"אקסודוס" כדי להבין שלא היה בזוועות השואה כדי לייסד את רעיון מדינת ישראל, ולו גם

בחור מקלט לפליטי האנטישמיות.

לולי כבר

היה קיים יישוב יהודי בארץ ישראל, שום אירגון בינלאומי לא היה מעלה על דעתו אפשרות של

הקמת מדינה יהודית. האינטרסים הכלכליים הפוליטיים עלו בברור על רגשי האשמה והאחריות כלפי הניצולים.

לכן, קביעת קשר של סיבה ומסובב בין השואה והתקומה מצביעה על אי-הבנה של הרצף האמיתי של

המאורעות.

לאמיתו של דבר, הן השואה והן התקומה שייכות לסוף הגלות, וכאן טמונה הסיבה

Handwritten notes and corrections at the bottom of the page, including a large asterisk and various scribbles.

לצמידות בזמן, כל אחת בנתונה הספציפיים : השואה, כמאורע קאטאסטרופלי, שייכת

לדבוק בתקווה להנצחת את האקזון הפגיע שנוסד עם הגויים מימי ההשכלה
אופציה שלילית של עמנו, ולהמשיך לחיות בגלות; התקומה היא תוצאה של אופציה חיובית וחדשנית : לשיכ

קץ לגלות, ולהחיות את האומה העברית על אדמת האבות.

גרסה ~~אחרת~~ של אותה גישה מופיעה כדלהלן :

38 בתקופת הנאציזם, לא היה העם היהודי מוכן דיו להגשים - כלאום - את מטרותיה החיוביות

והאותנטיות של הציונות. עד תקופת הנאציזם, דובר רק על קבוצת יחידים שלא הצליחו לעבור בעם

היהודי בגלות תודעה לאומית במלוא משמעותה. באיטרטגיה של ההשגחה, השואה היתה הכרחית, איפוא,

כדי ליצור טראומה שתגאל את הרעיון הציוני מהתודעה הפרטית הרגשית אל הרמה

של תודעת הכלל. משום כך, אחרי השואה, אמות העולם והעם היהודי בגלות, התרגלו בצורה רחבה

להכרחי שבחוקמת מדינת ישראל.

הסבר זה מושך, אך שוכחים שמדובר בגורלם של מליוני יהודים... דב.א.י-אפשר להעמיד

זה מול זה בני אדם ומושגים - כאילו אירעו הדברים : בעולם אחר, ופקדו דמויות ספרותיות!

יתר על כן, למה זה בחרה ההשגחה העליונה . . . בזוועה שכזו כדי להשיג את התוצאה הרצויה?

אפשר לומר, על נקלה ש"אין מחשבותיו מחשבותינו", אבל דווקא בזה ספקן מוקד שאלתנו : על איזה אל מדובר?

עדות המזרח קשורה ישירות להקמת המדינה במבטימה את ציפיותיהן המשחיות, ואילו ~~ברוב המכריע של היהודים~~ האשכנזים עדיין שוהים בחו"ל.

היו, גם היו אפשרויות רבות כדי להשיג את אותה תוצאה - קרי ניתוק התודעה היהודית מהתרבות המערבית כפי שהצטיירה אז, ומדבקתה בגלות. למשל, אפשר היה להאיר את ~~האנייהם של~~

לימודי דתם ושל מנהיגי קהילות אירופה, כדי שיבינו את ~~ולנהיגו את צאן מעיעתם לטובה - וכהנה וכהנה~~

דרכים.

יחדה מזו, נתקלת בקשיים העובדות : מלכתחילה, התודעה הציונית הופיעה כתכניה

למאן

כלל-לאומית ולא כנסיון מיסטי של "נבחרים" המחליטים להיבדל ~~מבעם~~ כדי לייסד נווה מדבר

בארץ האבות. מגדול הרבנים של התקופה, אשכנזים וספרדים כאחד, הבחינו בכך :

בולטים ביניהם הרב קלישר, הרב אלקלעי, והאויזלצ'יך בפרט את יצירתה של הראי"ה קוק זצ"ל. [14]

ינא'נס

עוד טענה אחת, הגורסת כי בנקודה זו, יש להפריך מדינת ישראל הוקמה אך ורק (או בעיקר) ע"י פליטי

והשוואה. האמת היא שפליטי הנאציזם והשוואה מצאו את מקומם ביישוב הישראלי, שכבר היה קיים. זמן

רב לפני עליית הנאציזם.

התורה והמצוות

דפוס תל אביב

ה'תרס"ח

גישה

שכיחה במיוחד בחוגים הדתיים האנטי-ציוניים

אלו המבקרים

19

והאנטי-ישראליים. אין הכוונה רק לנטורי-קרטא מירושלים עיר הקודש, ומבני ברק

גאון

נחמ"ס דברים של היהדות החרדית מביעים אותה, אם כי לא תמיד בצורה מפרושת. לפיה, השואה באה בעיקר

כעונש על ימרתו של עמנו לשוב לארצו בכוחות עצמו, ובכך לשים קץ ביוזמתו לתקופת הגלות - מבל

לחכות לבואת המשיח.

מפתיע למצוא גישה מעין זו בקרב מאמינים : אלהי ישראל נתפס בה כאל אכזר - אבל בדרך שונה

ה

הג'נואלים

את בה אלהי שנטשו את אמונתם הבינו-מונח : דווקא האל המתאר הן בתורה והן בנביאים את

אם רק

שקיקתו העזה לראות בשוב עמו לציון, ולחדש את הטבעיות של ברית ישראל בארץ ישראל-הוא

מעניש - את בניו - ובצורה כה אכזרית - על שהגשימו את רצונו. אתמהא!

האל

- " ושבנו בנינו

יורה לך להחמיד לדבוק בגישה זו בזמן שהבטחות הנביאים מתגשמות

יורה לך

regime schicklich

לגבולס", " כונה ירושלים", וכו', משמע "ספות הרווה את הצמאה".

כדי להבין את מימדיו הקנאיים של (קירוב, לקבל את הרעיון הציוני - סירוב המתבטא בהצגת

אל המעניש באמצעות השואה עמו סוף סוף הכיר באי-טבעיות מצבו בגולה - יש לעמוד על יסודו

העמוק של השקפה זו : מאז ימי עזרא ונחמיה, שכיחה אנטייה לשלול שליטה נחרצת את עצם ההעיון

הציוני, דהיינו שיבת האומה העברית על כנה בהתאם לתבנית התורה עצמה, הן בימי אברהם (" לך

וגו" ("), והן בימי יציאת מצרים (" וגם הקימותי את בריתי אתם לתת להם ארץ כנען וגו").

עם ישראל כבר ידע נסיון להקים חברה מדינית בימי בית ראשון : והנה נסיון זה נכשל

ארוך
מחלט
כך, אצלם
מלך

כישלון שגולט. ההוכחה הסופית שעלינו להניח בידי אומות העולם לדאוג לפיתרון

הבעיה של ארגון המבנה הפוליטי והמדיני של החברה. לדעתם, החיים היהודיים

חייבים להתנהל במסגרת קהילות דתיות הצמודות למדינות אומות העולם עד ביאת המשיח.

הופעה הציונות עוררה, איפוא, באופן בלתי נמנע התנגדות חריפה. התנגדות זו מסבירה את

אופיה של פרשנות לשואה.

אפשר אמנם להבין, להסכים לציפיה לבואו של המשיח של אחרית הימים-

אך לא ניתן שלא להימנע שחוגים אלה לא עמדו זכורה על תורת המשיחיות. בפרט, הם מעלימים

עיניהם משלבו הראשון של התהליך המשיחי, המכונה בפי חז"ל "משיח בן יוסף", שתפקידו העיקרי קיבוץ הגלויות בצורה מדינית.

אבר חבים את הכסים להפרכת תפיסה זו לראייה קוק ז"ל, וכדאי במקרה זה לעיין במאמרו של

הוא שהק'ו גמ'ס איפוא ז'ה זא, וכו' כנא'

"ההספד הגדול".

אכן, אין כל אגדה
אין אמתה איפה
מנו - משמעות אמתה
לכאלהם
בין כאלה וילול: הם רואים את עצמם כממלכה
שאלה בית-שני - ואילו זו פי דאב כהמלך העליון
בית ראשון, בצפיתם אביא מליח בן-צוידג כמליח
על אחריה הומים ומחית המתים.

הבאתי יצהר אפסול קורטם
הגדלום של גופם המהיר לה האדם

גם זה הכנה; זהו! גמגמ גססם הו"ג הברוא-שהוא הו"ג

הגמגמ - שאין קצת כח וק"ר הו"ג על גוף ודמיון טהור

יצהר באדם אפסול גמגמ שאם, ויש הכנה שנקמה ק"ר
באדם וק"ר לאו כפול הו"ג

כפי אדם גם אק"ר לאו, גופם המהיר ה"ג ה"ג ~~ה"ג~~ גמגמ

כ"ג גמגמ המהיר הו"ג גמגמ המהיר, טו"ר טו"ר אפסול א"ו.
גופם המהיר המהיר.

השיטה בה נדון עתה היא בעלת עצמה פילוסופית ותאולוגית גדולה הרבה יותר. ~~בניגוד~~

~~לקבדמותה, היא מתייחסת למוקד שאלתנו : איך מאורעות השואה יכלו להתרחש בעולם אנברא ע"י פה~~

~~עיקרה בשעשם הבאות : הבורא רצה לברוא עולם המבוסס על חופש הבחירה של הברוא~~

~~הרי ללא זכות שהיא חקנה בכוחות עצמה, אין אפשרות קיום לכל מצאיות שהיא מחוץ למציאות~~

הבורא - שהוא היש המוחלט. כדי לתת בסיס לקניין זכות זו, חופש הבחירה חייב להיות ~~מחלט~~

כי גולל הזכ"ל אין בראייתו האלוף, אין יסוד אלוהי ואלו אלוהים בעצמם אלוהים מידון שמושג "הזכות" הלוי בתוקף האחריות, ואין בסיס לאחריות ללא חופש בחירה אמיתי.

זהו התנאי לבריאת העולם, לדעתם האלוהים אלה, המאמינים שעולמנו אכן נברא ע"י בוראו.

אם כך, עד אחרית הימים, הבורא אוסר על עצמו, כביכול, להתערב בהיסטוריה של בריותיו,

ז. ובאין שכל אפשרויות הרע קיימות לתחילה.

במשפט אחד, רצוננו מושג "הזכות" מבססת את ההכרחיות של המושג "חופש הבחירה", וכאן

נפתח להתרחשות מאורעות טראגיים, כמו השואה.

לדעתם, רק אלה שאינם ערים ~~למשפט~~ חופש הבחירה כערב למשמעות של קיום האדם, מתקשים להשלים

עם האפשרות של הופעה רע : הרע המוחלט הוא האחוריים של החלטיות חופש הבחירה.

הסבר זה נידון בעקביות בגולה, אולם חשוב לציין שעל פי רוב, המחזיקים בו מוסיפים

ואומרים כי אין בו כדי לפענח לגמרי את המידע המיסטורי והבלתי-מובן של היתר זה הניתן לרע.

היסטוריה אלוהית מעין מקלט אינטלקטואלי (בחסותו ניתן להגן על האמונה המונותאיסטית - ולו גם

במחיר הוספת מימד סטואי ודרמאטי לאמונה זו. *essai de l'homme en phase*

ואכן, היא מתרצת בצורה מתקבלת על הדעת את קיומו של הרע הטבעי הנובע מתפקוד העולם על פי

מנגנוניו העורריים. יש בכוחה להסביר גם את תוצאותיה ~~הרשעות האנושיות~~, במידה היומיומי

ברם, היא לוקה בחסר ~~מחל~~ הייחודיות המוחלטת של השואה. ~~ההבנה~~ יתכן שאלהי ישראל, הידוע

ככל יכול, רחמן ושופט צדק בו-זמנית, הניח למאורע כזה לקרות, על אף הבטחותיו להשגיח על

עמו, ובייחודה בתקופות הגלות ~~ההקטנות~~ החוזרות ונשנות ("אף בהיותם - בארץ אויביהם ל:

מאסחים ולא געלתיס לכלותס, להפר בריתי איתס וגו' " וכד').

כדי לעמוד על בעייה זו, יש להזכיר מספר מונחים ספציפיים בהם השתמשה ההשקפה התורנית

באשר ^{לפי} הבחיחה התייחסה לעניין הכרחיות חופש הבחירה של הנברא.

במונחים תורניים, הבסיס לחופש הבחירה של האדם, נקרא " שבת הבורא " . ^{גמ} ~~בשבת~~ ששת ימי המעשה,

מיד עם הופעת האדם בעולם, הבורא גוזר על עצמו להפוך את עולם הבריאה - קרי עולם המגלה את

התערבותו של הבורא - לעולם הטבע, בו מתחילה ההיסטוריה של האדם, עם אפשרות הפעלת חופש

הבחירה. הלא ^{גמ} חוקי הטבע ^{גמ} תנאי לאותו חופש, מכיוון שאין אפשרות לאדם להגשים את חירונו

בעולם שאינו מתנהג לפי חוקים יציבים.

ברם, על הפסוק " כי בו שבת מכל מלאכתו אשר ברא אלהים לעשות ", המדרש ^(גמלל) מציין: " ממלאכת עולמ ^{לפני} שבת, ולא ממלאכת צדיקים ורשעים ". לפי זה ברור ש" שבת הבורא " כערבות לחופש הבחירה של האדו

מתייחס בעיקר לדטרמיניזם של ^{גמ} חוקי הטבע עצמם, מבססים את בניינו של עולם כמשכנו של האדם.

אולם, היחס בין הבורא ובין המתרחש בהיסטוריה האנושית שייך לרוב אחר. כדי להבינו,

עלינו לעמוד על משמעותם של תורת השבת ומצוותיה: אם היחס של הבורא לעולמו, מאז ששת ימי

המעשה ועד אחרית הימים, מיוסד על ברית השבת, הריהו כפוף לחוקי השבת. ואנחנו יודעים

כי במצב של פיקוח נפש, מצווה היא להשהות את השבת.

מכאן ברור לנו כי לדעת התורה, הבורא השאיר לעצמו פתח להתערבות, כאשר, לפי תוכחו, קיים ^{לפי}

פיקוח נפש.

ואכן, התורה מספרת פעמים רבות על מקרים כאלה, בהם הקב"ה מחליט להתערב, וזהו "נס בלוי" ^{כא}

"ארדה נא ואהאה הבצעקחה וגו' " , וכו' .

רק מי שנמצא מחוץ לאמונה היהודית יוכל להכחיש את קיומן של התערבויות אלה, המתוארות

לאורך כל התנ"ך.

לכן, יש לנסח את השאלה כדלקמן: האם ניתן לעלות על הדעת מצב של פיקוח נפש יותר ^{לפי} מאלו אשר

מצבו של העם היהודי בימי השואה? זוהי למעשה, השאלה האמיתית.

ברור שאין בכוחה של שיטה זו , המתייחסת אך ורק לכלל של "חופש הבחירה " , כדי להסביר כיצד

האג"מ

אג"מ מאורע השואה היה אפשרי. חולשתה בכך שהיא אינה מתמודדת ועם הנתונים הקונקרטיים של ייחודיות

השואה היא מתעלמת מברית ההשגחה בין הקב"ה ועמו, המתבטאת ב"פיקוו

א

נפש ידווח את השבת ."

א"י, וכו' חז"ל

19א-

נשנו אספקת בקציה זה גבול הנ"ל ג"כ אנוש... מוסחת על האמונה היהודית

המסורתית... המלכה... האמונה... המסורתית

והנה, החדרה מפני אימת המאורעות של סוף ימי הגלות משתקפת בבירור בתפיסה היהודית של ההיסטוריה

ובייחוד כפי שהורו המקובלים. פחה ה"חסד לאברהם" (הרב אברהם

אזולי זצ"ל) אמרתי אורו... קץ הגלות: "בסוף גלותנו זה, קרוב לזמן הקץ, יתחזקו

צרות לישראל

כ"ו אר"ם, א"א כ"ו, א"א

נשאלת השאלה, על מה ולמה צרות אלה?

כ"ו להסביר את דאגתם של חז"ל, מן הראוי להביא את הבעיית המוצגת בסנהדרין (צ"ח, א),

הקט"ו יהיה לאלף והצעיר לגוי עצום, אני ה', בעיתה אחישנה" (ישעיהו, ס, כ"ב),

"כתיב בעיתה" וכתיב "אחישנה" ! זכו - אחישנה, לא זכו - בעיתה "

ואכן, ~~המשימה~~ להגיע לסיים הגלות: ואלה שלנו אהבין מה סיבה של סוף,

אם זכותו של עם ישראל מספקת, מובטח שהגלות תסתיים בכי טוב.

אם אין זכותו מספקת, מרדצת המאורעות היא - שחביא לקצתה של הגלות, ~~האמונה~~ ~~האמונה~~ ~~האמונה~~

משום כך, אנו מוצאים שני סוגי מאמרים בספרות חז"ל הדנה בנושא זה: אחד, מאמרים

המתייחסים לדרך הראשונה הזכות, והם מתארים את קץ הגלות בכבוד

ובתפארת, והידין ניסים גלויים. מאידך, מאמרים המתייחסים לאפשרות של גאולה בבחינת

"בעיתה", ואלה מביעים דאגה עמוקה.

מכיוון שהברירה נתונה מראש, שאין סתירה עקרונית בין שני סוגי מאמרים אלה.

עמנו הילך לבוחו בדרך השניה: ואכן, ~~האמונה~~ ~~האמונה~~ ~~האמונה~~

מדור לדור ^{הגמרה} גישה החדדה על התקווה.

ברצוני ^{אני'} שני מאמרים ^{המבארים} (התלמוד הבבלי. שניהם מבוססים על אותה דאגה,

ויש לשייכם לשני המאורעות העיקריים של תקופת קץ ^{הלא'} : השואה והתקומה. ^{קשר} לשני מאורעות ^{אל'}

בולטת ^{מ3} במאמרים ^{גימ'ה} אלה קדאגה : למה שעלול להתרחש מחמת הבחירה ^{גי} "בעיתה", מחמת האיחור

המתמיד - עד קץ הגלות, עד שתגיע השעה לפי "שעון הזמנים".

אלה הפקר

קטוגיה הראשונה ^{הגמ'ה} ביטוי המתייחס ישירות למה שאכן אירע בימי הנאצים : " בצבאות או באיילות

השדה - אמר רבי אלעזר : אמר להם הקב"ה לישראל : אם אתם מקיימים את השבועה מוטב, ואם לאואני

מתיר את בשרכם כצבאות או כאיילות השדה " (כתובות, קי"א, א.) *

~~חיים כבתן לתור בצורה יתור מודיקת את זונעת המאורעות שפקדו את העם היהודי בשואה?~~

חשוב לציין את הבהרתו העמוקה של רש"י : " אני מתיר את בשרכם - לשון הפקר " - כאילו רצתה הגמרא

להצביע על החלטה להשהות את ברית ההשגחה !

הנדרש כאן על הש"ס הוא הכלל של " גלות שכינה " . הביטוי " כשישראל בגלות, אף השכינה עמו בגלות "

שהיא ^{אל'} בפני כל מאמין, והכורונה היא, על פי רוב : " כדי שתגן עליו " . ואמנם, ^{אל'} טבעה היה שתובטח

השגחה מיוחדת של השכינה : הלא היה ^{הגמ'ה} סמך בחובן שתי סכנות - סכנת התבוללות

וסכנה מפני ההפרצות של שנאת-זרים ^{הגמ'ה} המוצאת ביטוי באנטישמיות.

אך ^{אל'} שוכחים, או מחלמים ממשמעותו של " עולם בלי שכינה " , עולם שבו השכינה בגלות של שכינה - ^{אל'} ^{אל'}

יכר ההופך לנטול-משמעות לכל-נושבת ^{הגמ'ה} " הפקר "!
נעשה עולם זה מסתגל לגבי כל אלו -

* ^{אל'} לה; אמר ר' אלעזר : כל הדר בא"י שרוי בלא עוון. "סמיכות זו מפריכה בעליל את גרסתו של בעל ה"וינאל משה" להבנת קטוגיה ^{הגמ'ה}, שהרי היא מביאה את ר' אלעזר ^{הגמ'ה} לסתור את עצמו.

בגמ' ואלם אבצ'ק'ס ק'ן האוש "זאלר ב'כ'ר" ו'א'וש'ס א
"כ'ס'ר ע'נ'ר" אלק'ס, א'אל' הא'וא'מ'ס א'א'ר'וא'מ'ס, "זאלר ב'כ'ר"
א'ר'וא'ר א'וא'ר א "א'ס'ר'ר' ב'א'ק' א'ס'ר'ר'ר' - א'ס' א'ס'ק'ר' א'וא'ר
א'ס'ר'ר' ע'נ'ר' א'ס'ר' (א'ב'א'ל' א'א'ו'ן).

א'ס'ר'ר' ב'כ'ר' ב'כ'ס'א' א'וא'ר א'וא'ר א'וא'ר א'וא'ר א'וא'ר א'וא'ר
א'וא'ר א'וא'ר א'וא'ר א'וא'ר א'וא'ר א'וא'ר א'וא'ר א'וא'ר
~~א'וא'ר א'וא'ר א'וא'ר א'וא'ר א'וא'ר א'וא'ר א'וא'ר א'וא'ר~~
~~א'וא'ר א'וא'ר א'וא'ר א'וא'ר א'וא'ר א'וא'ר א'וא'ר א'וא'ר~~

א'וא'ר א'וא'ר א'וא'ר א'וא'ר א'וא'ר א'וא'ר א'וא'ר א'וא'ר
א'וא'ר א'וא'ר א'וא'ר א'וא'ר א'וא'ר א'וא'ר א'וא'ר א'וא'ר
א'וא'ר א'וא'ר א'וא'ר א'וא'ר א'וא'ר א'וא'ר א'וא'ר א'וא'ר
א'וא'ר א'וא'ר א'וא'ר א'וא'ר א'וא'ר א'וא'ר א'וא'ר א'וא'ר

תלמוד

עם גלות השכינה הבאה בעקבות גלות עם ישראל, העולם נכנס לעידן בו נפסקה ודאות מציאות

intelle...
*...
בוגר זכאי

הבורא, בפרט עקב המסק הנבואה

אולם, כי תקופת הגלות היא תקופת התורה, היו לאסונות מימדים טבעיים: כל עוד נתמנה ההשקפה כזו

ההשקפה להשיב על העולם, איזון במידות ערב לתפקוד העולם, בבחינת " זה לעומת זה עשה (אלהים)".

איזון זה יושג רק הודות למאמציו של האדם, אך אפשר להשיג: מידות הטוב יכולות להיבנות

מסקל נגד למידות הרע.

אך, כאשר חס הזמן המוקצב לגלות, השגחה זו אינה מתפקדת יותר

עם, ילנו 'ורנ'ם אלוהים ה' אלוהים

ממשעות הייסודיות של השגחה, כפי שפירשה הרב מרדכי עטייה זצ"ל. לאחר שהגא

מציין שרבי אלעזר דנן הוא " רבי אלעזר בן פדת, תלמידו של רבי יוחנן, וכל דבריו הם מתורת

רבי יוחנן רבו" (עיין ביבמות, צ"ו, :), הוא ממשיך:

"והנה מצינו במסכת תענית (ה' ע"א) שר' יוחנן דיבר בחובת עליית ישראל לא"י, וזה לשון

הגמרא שם: "אמר רבי יוחנן אמר הקב"ה לא אבוא בירושלים של מעלה עד שאבוא בירושלים של מטה".

וכן מצינו בזוהר הקדוש (ויקרא ט"ו ע"ב): " אמר רבי יודאי אמר רבי ייסא: נשבע הקב"ה

שלא יכנס בירושלים דלעילא עד שיכנסו ישראל בירושלים דלתתא, ובגין כך רתחא אשתכח בעלמא"

(חיימה. קעולם). ועוד מצינו בתיקוני זוהר (דף ל"ז ע"ב) " ווי להוין לבני נשא דקוב"ה

אסיר עשהוין בגלותא ושכינתא אסירת עשהוין, ואחתי בה אין חבוש מתיר עצמו מבית האסורין" (אוי

להם לבני אדם שהקב"ה אסיר עמהם בגלות והשכינה אסירה עמהם, ועליה נאמר: אין חבוש מתיר עצמו

מבית האסורין".

*...
de
- ...

אין בכוונתנו לפתוח בדיון על חוקי סמכותם של מאמרים אלה של חכמינו ז"ל. להראות

בשחמי ישראל הבחינו בשאלתנו, מסגרת אמונתם - בעקביות רבה. כלומר, הם

ידעו שנטייה זו של ישראל לדבוק בגלות מביאה למצב לא טבעי, מהתפרצויות רשע. שלא היו כמותן

אשר הנה בעולמנו, והתפרצויות כהמבך חפגענה בעיקר בעם היהודי. בזמנים אלה, יפעלו רק

מנגנוני הטבעיים של העולם, ומצבן התרבותי של האומות, בימים ההם, הוא שיקבע את צביונם.

של מאורעות סוף הגלות. מכאן ברור שאין להטיל על ישראל את האחריות: אחרים הם אנשי הרשע

שחוללו את השואה. יהודי גרמניה, אחת הצבונות המפותחות ביותר של אירופה, שנתנה למאורעות

אלה את צורתם הנוראה - וזאת כקרה מאות שנים של חינוך נוצרי והומאניסטי.

אין, אנונימל, להפקר גאון גלגל האיסוף בן 'טול - כגינה אטלס - ויא אמיא.

מעבר לשאלתנו, שדירה וקיימת בעיית קערעור ביסודותיה של העניינות של התיבות השואה.

בנקודה זו, חשיבות נהגה (זכור שהצבונות המערביות מושחתות על התפיסה הרומאית של התיבות)

התפיסה בה קיימת הפרדה עקרונית בין החוק והמוסר. אלה שעקבו אחרי מהלכיו של משפט אייכמן, יודעים עד כמה עיקרון זה מאשר הפניה מאמצם של הנאצים לתקן בסיס חוקי למפעל ההשמדה של העם

היהודי. צורתה המיוחדת של ברבריות תרבותית זו היתה טמונה בעיקרון הדואליסטי של הפרדה

בין המוסר והחוק - הנמצא באמור ביסוד תרבות זו.

כלל זה של זמן מנפיק מראש לגלות והסתלקות השכינה כאשר הם - הוא היסוד

החדש לעומת הגישות שהזכרנו לעיל, והוא שמשפיר את חרדתם הגדולה של חז"ל כאשר דנו בקץ הגלות.

חכמים אלה האמינו על סימנים המאשרים אבחנה של תקופת הקץ: דיון זה, בסימנים

קרואים "שבועות" (מובא דווקא במאמר לבו הוזכרה דעתו של ר' אלעזר :

" ורבי זירא ההוא שלא יעלו ישראל בחומה... : ... ושלא יגלו הסוד לעובדי כוכבים".

הקשר בין שש שבועות אלה מתאר בצורה מדויקת מצב פני-מספר גורמים פועלים בו-זמנית.

לשם (משטות, אתריכידי-בני-הגן שלוש השבועות הראשונות, ואסתפק בהסבר קצר של שלוש האחרונות.

השבועה הראשונה היא התחייבות מצד ישראל ^{אגל} ~~שלא~~ לשוב מהגלות לפני-הזמן: "שלא יעלו ישראל

בחומה". "יחד, ביד חזקה" - כלומר, כתנועה לאומית המוכנה להילחם במקרה הצורך.

ואני מדגיש בכוונה שהתחייבות זו תקפה עד סוף זמן הגלות: ובאמת, שני הפסוקים המשמשים הקדמה

לסוגיה ~~שנבנתם~~ על כך בבירור; בסוף-הגלות: "...עד יום פקדי" (ירמיהו, כ"ז),

"...עד שתחפץ" (שיר השירים, ב'). משמע שיש זמן קצוב מראש לימי הגלות (יהא תפקידה אשר

יהא), ואם לא ^{אכן} מתגשם העיקרון של "זכו-אחישה".

הסימן השני הוא התחייבות מצד ישראל ~~שלא~~ להחליט על שיבה לציון ללא-היתן של אומות העולם.

עיקרון זה ידוע למי שמבנה את קתנאים של סוף גלות, לאורך תולדות עמנו: ראינוהו ביציאת

מצרים, כאשר היה הכרח פקבל הסכמתו של פרעה, וראינוהו גם במיק שיבת ציון, שנחאשרה

בהסכמתו של כורש.

אנו מסתמכים שוב על העיקרון של המונותאיזם המוחלט: תולדות ישראל קשורות לתולדות האנושות כולו

תהא תכליתה של הגלות אשר תהא, היא מעין חוזה עבודה בין ישראל ואומות העולם, ואין להתירו ללא

הסכמתן של האומות.

הסימן השלישי הוא התחייבות ^{לע} אומות העולם "שלא ישתעבדו בהן בישראל יותר מדאי", כלומר

לא להביא למצבים קיצוניים את שנת-הזרם הקשורה לקיום עם נוכחי-פקבלם.

אין ספק כי שלושה תנאים אלה פעלו יחד ~~בשלב-הבגש~~ ^בהו פיעול בו-בזמן, היוזמה

הציונית והאפשרות של שואה - וזאת עוד לפני עליית הנאציזם.

ובאמת: התנועה הציונית היא היחיה של רצון לאומי של העם היהודי לשים קץ לגלות.

לכל הנסיונות הקודמים היו מניעים מיסטיים, והם לא הציבו לעצמם כמטרה את שיבת האומה

העברית על כנה - על בסיס קיבוץ קהילות התפוצות. במובן זה, התנועה הציונית - בתפקידה של

היא לא הייתה תנועה לאומית, אלא תנועה לאומית-דתית.

קיבוץ גלויות- היא . התנועה המשיחית . היחידה: היא ורק היא תואמת את ההבטחות

הקשורות לקץ הגלות - הבטחות המתייחסות לאומה בתור אומה.

כמו בימי פרעה, כמו בימי כורש, ונתנו אומות העולם את הסכמתן לשיבת ציון - כאשר חבר העמים

אישר את הצהרת בלפור. לראשונה בתולדות היהודים המודרנית, הוקם מוסד בינלאומי לזכות שאינה

כלל-עולמיות : רק מוסד כזה היה מוסמך לתת את זכות לעם ישראל להיגדר לאור היבטיה הכלל-עולמיים

הגלות, לא היה די בהכרת אומה זו או אחרת בצדקת רעיון קץ הגלות . והקמת בית ישראל לאומי

יהודי בארץ ישראל .

בימי חרדיפות הנוראות באירופה המזרחית והמזרחית, התבטא לפני

נאמר בספר "שלא יגלו את הקץ" : "שלא יגלו את הקץ ושלא ירחקו את הקץ ושלא יג

את הסוד לעובדי כוכבים".

23

"שלא יגלו את הקץ" : שלא יגלו את זמן קץ הגלות באפשרות של "בעיתה"

זה בסוד : -נאמנות היהודים לזהותם לא היתה מתקיימת אילו ידעו על אפשרות

זכותם. לכן, העדיפו הרבנים - בגבורה עילאית - לשהות ולהדגיש: "לשנה הבאה בירושלים", "היום

אם בקולו השמעו", "במהרה בימינו", "בעגלה ובסמך קריב", לכהנה וכהנה נוסחאות.

"שלא ירחקו את הקץ" (ופירש רש"י : "נ"א שלא ירחקו ונ"א שלא ירחקו"). אם חז"ל צדקו

ההיסטוריה לדאבוננו - כאשר חששו פן עמנו יבחר בדרך של " בעיתה", סכנה כפולה ציפתה ל

דחקית הקץ-ההיסטוריה הוכיחה שכל הנסיונות להקדים את הקץ נחלו כישלון דראמטי, והרחקת הקץ-הוא

גם האיחור היה בעוכרינו.

ג. "שלא יגלו את הסוד" (ופירש רש"י : "אמרי לה סוד העיבור ואמרי לה סוד טעמי תורה").

ו'ינו נגאל

א'ול ק'ש

בקי צור ^{נגד} זב, סוד זו

בגלות, ~~דאין זה הנושא שלנו~~ כאן.

סוד זה קשנ ^{מתיקור} תפקיד ישראל בהיותו

מורה על נוכחות ישראל בקרב אומות העולם, כעובר במעי אמו - לפי הכלל הידוע שישראל מונה

ללבנה ואומות העולם מונות לחמה. גילוי סוד זה, היה מסכן את חיי העובר: לא פעט,

שמענו האשמה של טפילות מפי הוגי דיעות של האומות, אשר לא השכילו להבין שדובר בטפילות עובר

במעי אמו. רק עתה ^{הוא} מתברר סוד זה, הן לגויים והן להיהודים,

ואין להאריך.

לילת ר. עזר. אסנה אולם אהאל אקן ינאל

הבהרנו שהחידה כי טיף הגליות התלונה באסנה קשורה ביסודה לאיחור - כפי שהובלט

במאמר "אמר ר' יוחנן אמר הקב"ה וגו'". אם כן, יש בכוחו של האדם להטות לפי דרך הייבול את תולדות (

העולם הזה. הקושי למנוח משמעותי יכולת זו, הנתונה בידי האדם, מונע ~~התעוררות~~ גישה לאיחור טוב ~~של~~ א

לעיתים קרובות, אף היהודים עצמם התקשו להאמין למהלך תולדותיהם ולא אלא

אננה יתקם ה' אפני מאלוה האלוה!

באותו הקשר של "איחור", עלינו לציין מאמר המובא במסכת סנהדרין (צ"ח,):

"אמר עולא: יייתי ולא אימיניה (יבוא המשיח ולא אראנו)... אמר (רבי אלעזר): שמא יגרום החטא.

כדרכי יעקוב בר אידי. דרבי יעקוב בר אידי רמי (הראה סתירה): כתיב "והנה אנוכי עמך ושמרתך בכל

אשר תלך", וכתיב "ויירא יעקב מאד ויצר לו" - שהיה מתירא שמא יגרום החטא. כתניא (כפי ששנויה

ברייחא): "עד יעבור עמך ה' - זו ביאה ראשונה, "עד יעבור עם זו קניית" - זו ביאה שניה, אמר

מעתי: ראויים היו ישראל לעשות להם נס בביאה שניה כביאה ראשונה, אלא שגרם החטא."

לאור הפסוקים שהביא רבי יעקוב בר אידי בקשר ליעקוב אבינו, ברור שהחטא המרומז (ב"שמא

יגרום החטא"), הוא האיחור של יעקוב לשוב מן הגלות. חטא עליו יעקוב אבינו מודה בעצמו: "עם

לבן גרתי ואחר עד עתה."

~~דבריו אלה מוצאים חינוך בברייתא: "כתניא ראויים היו ישראל... אלא שגרם החטא".~~

יש לעמוד על כך שהגמרא מרמזת לעפירות הקשורות לאי-קניית אי-אלו מצוות הקשורות לחיי הפרט,

אלא למהלך יסודי בתולדותינו אשר לפעל בסוף כל תקופת גלות: העם לשוב לארץ.

סוגייה זו ראוייה ללימוד יסודי, אך אין כאן המקום להאריך, הנחת פירוש העיקר.

הרעיון היסודי שבה הוא: "יייתי ולא אימיניה" - יבוא המשיח ולא אראנו, שוב אותה חרדה

מפני המאורעות הקשורים לביאת המשיח, ושוב מפאת האיחור, בדומה חכמי התלמוד כבר בשורש ע

תולדותינו: יעקוב אבינו.

מסקנת הסוגייה כולה מדהימה: היא מרמזת לבעיניה השניה בה נתקל ישראל בימינו: הבעייה הפאלסטינא

וזה לשון הגמרא: "וכן אמר רבי יוחנן: ייתי ולא איחמיניה. אמר ליה ריש לקיש: מאי טעמה?
 אילימא.....אלא משום דכתיב (משום שנאמר) "שאלו נא וראו אם יולד זכר מדוע ראייתו כל גבר
 ידיו על חלציו כיולדה ונהפכו כל פנים לירקון" (ירמיה, ל, ו). מאי (מה פירושו) "ראיתו כל גבר"?
 אמר רבא בר יצחק אמר רב: מי שכל גבורה שלו (הכוונה להקב"ה), ומאי "ונהפכו כל פנים לירקון"?
 אמר רבי יוחנן: פמליה של מעלה ופמליה של מטה - בשעה שאמר הקב"ה: הללו מעשה ידי והללו מעשה
 ידי, היאך אאבדואלו מפני אלז? אמר רב פפא: היינו דאמרי אינשי: רהיט ונפל תורא ואזיל ושדי לי
 סוסיה באורייה (זה שאמרים בני אדם בפחגם: רץ ונפל השור, הולך ומעמיד את הסוס במקומו באבוס
 ופירש רש"י: "רהיט ונפל תורא ואזיל ושדי סוסיה באורייה - כשרץ השור ונפל ומעמידו סוס
 במקומו באבוסו מה שלא היה רוצה לעשות קודם מפלתו של שור, שהיה חביב עליו שורו ביותר,

וכשנתרפה השור היום או למחר ממפלתו קשה לו להוציא סוסו מפני השור לאחר שהעמידו שם,
 כך הקב"ה כיוון שראה מפלתו של ישראל נוחן גדולתו לעובדי כוכבים. וכשחזרים ישראל בתשובה
 ונגאלין קשה לו לאבד עובדי כוכבים מפני ישראל.".
 יש לגמרא את טבלעת העין לציין את החזרה בכך לעובדות מוגמרות קונות להן מושב בהיסטוריה
 כתוצאה מן האיחור בהגשמת החקורה המשיחית. מדובר כאן, לדעת הגמרא, בבעייה לה אין לאף אחד

פיתרון: לא לפמליה של מעלה (בית-דינו של הקב"ה), לא לפמליה של מטה (אותה מכנים היום: "או" ^ה)

ואף לא להקב"ה עצמו - כביכול.

איחור השדר לשוב לאבוסו הוא שגרם למכוי סתום זה.

בעייה זו הרת-אסון של רש"י רק לעם ישראל כי אם לאנושות כולה.

מפתח הדבר שאין הגמרא מציעה פיתרון ואיננו אכן קיימת תשובה: די בכך שהסוס יכיר בהימצאותו ^{גולה} ^{ואיננו} ^{אלא} ^{גולה}
 "ביתו של השור".

חרדת התכמים נעוצה בא-סימטריות מוסרית: הלא מדובר באלהי ישראל, והוא כביכול אסיר של מוסרו הוא
 ואילו אליל - מין אחד של בעל שדה - היה מוצא פיתרון מעשי פשוט: לגרש את הסוס ולהשיב את השור
 כנו! כך נהגו, ללא יוצא מן הכלל, כל בני הארץ. אותו גורם של אחזור ^{ל"בלתי-יכולת"}
 ההשגחה להתערב ישירות. יש לקשור זאת לכלל המוחלט של האמונה באל אחד, יחיד ומיוחד: הבעיות

האדירות שמקוררות מפאת האיחוד - בימי השואה. ובימי התקומה - מקורן בצדק המוחלט של האל האחד, יחיד ומיוחד עם ישראל הוא זה שבבחירתו קובע את הצורה בה יפעלו מנגנוני ההיסטוריה. האופי המשורף והאבסורדי של המאורעות הפוקדים את עמנו בטרף הגלות אינו נובע מהשהיית הצדק על פי רצונו של מנהיג ההיסטוריה, אלא להיפך: מקורו בצדק המוחלט בו ניתן להבחין רק תפיסה מונותאיסטית מוחלטת.

קיימת ברית השגחה, אך לברית זו יש תנאים. תנאים אלה אינם נקבעים על ידי שגינות-ליבו של אלוהים שבטי נהדואג לאינטרסים הפרטיים של עם אחד מני רבים, ועליו בלבד הוא מגן אלא ע"י צדקו המוחלט והתקיף של בורא העולם, משגיחה של האנושות כולה.

לאור כל מה שנאמר לעיל, כלום יש להטיל אחריות מסויימת על העם היהודי בעצמו, העושה את העולם לגהינום, מתוך עקשנות להנציח את הגלות? - מובן שלא! אין לחפש את האחריות בקרב העם היהודי עצמו - "כי לכל העם בשגחה", ודי להזכיר, כפי שניסינו לעשות לעיל, שחכמי ישראל, אשר נשאו את אמונת ישראל בצלילות ובדבקות, היו ערים ע"י צדקו המוחלט של אלוהים לעולמו ולעולמינו.

בסוף הגלות. מלבד חשיפת אחריותה המלאה של הציונות והציונים המערבית בימי הנאצים, בהדרדרותה המוחלטת, ומלבד בהבאת קטע מדבריו של ה"אור החיים", המזעזע של בעל ה"אם הבנים שמחה", אסתפק

הרב חיים בן עטר זצ"ל, על הפסוק: "וכי ימוך אחיך ומכר מאחוזתו": (ו' קמ"א, כ"ה). "פרשה זו תרמוז עניין גדול והערה ליושבי תבל. כי ימוך, על דבר אומרו: "בעצלתים ימך המקרה". אמרו רבותינו זכרונם לברכה: עשיתם לאותו שנאמר בו המקרה במים עליותיו - מך, כי כשהתחוננים משין מדרך הטוב, מסתלקין ההשפעות ומסתלק עמוד הקדושה, כי העיקר תלוי בחתוננים ואם: ומכר מאחוזתו, ירצה על משכן-משכן העדות אשר הוא אחוזתו יתברך, שבו השרה שכינתו ובעוונותינו נמכר הבית כמו שאמרו חז"ל בפירושהם לפסוק: "מזמור לאסף באו גוים נחלתך וגו'" והודיע בכתוב כי גאולתו היא ביד הצדיק אשר יהיה קרוב לה, על דבר אומרו: "בקרובי אקדש"

הוא יגאל משה אחיו. כי האדון ברוך הוא קרא לצדיקים "אח" כביכול, דכתיב "למען אחי ורעי",

והגאולה תהיה בהעיר לבות בני אדם ויאמר להם הטוב לכם כי תשובו חוץ גולים מעל שולחן אביכם,

ומה יערב לכם החיים בעולם זולת החברה העליונה אשר הייתם סמוכים סביב לשולחן אביכם, הוא

אלהי עולם ברוך הוא לעד, ויאמרו בעינינו תאוות הנדמים ויעירם בחשק הרוחני גם נרגש לבעל נפש

כל חי עד אשר יטיבו מעשיהם ובוזה יגאל ה' ממכרו ועל זה עתידין ליתן את הדין כל אדוני הארץ

גדולי ישראל, ומשם יבקש ה' עלבון הבית העלוב".

הערה: עם השלמת מאמר זה, הובא לידיעתי קיומו של מאמרו של פנחס פלאי: "בחיפוש אחר לשון דתית

לשואה" ("ירושלים-דברי ספרות והגות", 1977). מצאתי במבנה מאמרו הקבלה מסויימת למבנה חלקו

הראשון של מאמרי זה. טבעי היה שסקירה של מה שפנחס פלאי מבנה "מודלים"- קרי הגישות השונות

שהובאו לשאלה אחת (ניסיתי להתמודד) - אך תתייחס לשיטות אלה בצורה דומה.

ברצוני לציין הצגה גישה מקורית בעבודתו של פנחס פלאי, והיא "מודל השתיקה", מודל

שככל הנראה קרוב לליבו,

בסוף מאמרו: אבל

" נכון, כשאנו באים לבקש הסבר, או תשובה לשאלה: "למה? אין לנו כמדומה ברירה,

אלא להתעטף בדממה, לגזור עלינו שתיקה. אבל הממשות של השואה היא הווייה קיימת, פעילה גם כיום

בחינו, ואותה לא נוכל להעביר או לשטש על-ידי אלם. אין לנו ברירה, אלא להגיע לאותן שכבות

לשון אשר יתנו בידינו את האפשרות להשיב לשאלה "מה". דהיינו, מה אירע בשואה? איך אפשר

לתארה-כמו בספירה המאפיינת והבתית, מעבר ללשון המצויה לנו בחומי הסטאטיבטיקה, ההיסטוריה,

הסוציולוגיה והפוליטיקה".

נראה לי שהסיבה ל"חיפוש אחר לשון דתית לשואה" נעוצה ברצון לשלול כל הטלת אחריות על העם

היהודי- ואני עצמי שותף לעמדה זו. אולם גישה זו נכונה (עתיק) אחריות זו, דרך "שתיקה רועמת", אל

הקב"ה 'עצמו. זו הטראגדיה של המאמינים שאינם יכולים, מסיבות השמורות עמם, אלא להתמיד

"אף על פי כן" באמונתם, ברם, נראה לי כי מאמרו הוא מעט חיפוש: אחר תשובה.
אני שימצא אף על פי כן באמונתם, ברם, נראה לי כי מאמרו הוא מעט חיפוש: אחר תשובה.
אני שימצא אף על פי כן באמונתם, ברם, נראה לי כי מאמרו הוא מעט חיפוש: אחר תשובה.